Тошкент оқшоми

Ижтимоий-сиёсий шаҳар рўзномаси

Рўзнома 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган

№ 88 (8.030) ◆ 1992 йил 5 май, сешанба ◆ Нархи 1 сўм

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

ЎЗБЕКИСТОН НЕФТЬ ВА ГАЗ САНОАТИ ДАВЛАТ КОНЦЕРНИ — «ЎЗБЕКНЕФТЬГАЗ»НИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистоннинг нефть ва газ конларини ҳар томонлама ва самарали ўзлаштириш, республика халқ хўжалиги ва аҳолисини газ, газ конденсати, нефть ҳамда уларни қайта ишлаш маҳсулотлари билан барқарор таъминлаш нефть ва газ саноатини бошқариш тузилмасини янада такомиллаштириш мақсадида:

1. «Средазгазпром», «Ўзбекнефть», «Фергананефтеоргсинтез» ишлаб чиқариш бирлашмаларининг, «Средазнефтегазстрой» ишлаб чиқариш қурилиш-монтаж бирлашмасининг «Ўзбекистон Республикаси корхоналари тўғрисида»ги қонунга мувофиқ Ўзбекистон нефть ва газ саноати давлат концерни — «Ўзбекнефтьгаз»ни ташкил этиш тўғрисидаги таклифи қабул қилинсин.

2. Қуйидагилар «Ўзбекнефтьгаз» давлат концерни фаолиятининг асосий вазифалари ва йўналишлари этиб белгилансин:

Республика ҳудудида нефть, газ ва газ конденсатини излаш, қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва ташишни, газ, нефть ҳамда нефть ва газни қайта ишлаш саноати иншоотлари қурилишини амалга оширувчи бирлашмалар, корхоналар ва ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш;

нефть ва газ конларидан самарали фойдаланишни, республикада нефть, газ ҳамда нефть ва газни қайта ишлаш саноати янада ривожланишини, нефть ва газ заҳиралари кўпайишини таъминлаш;

концерн тизимида ягона техникавий сиёсатни ўтказиш, корхоналарни кенгайтиришда, қайта қуриш ва техника билан қайта қуроллантиришда, замонавий технологияларни ишлаб чиқиш ва ўзлаштиришда кўмаклашиш;

нефть, газ ҳамда газ конденсатини излаш, қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва ташиш соҳасидаги илмий-тадқиқот, қидирув ва лойиҳа-конструкторлик ишларини ташкил қилиш;

нефть ва газ конларини излаш ҳамда улардан фойдаланиш борасидаги ишларни ўтказиш чоғида ер ости ва бошқа табиий бойликларни муҳофаза қилиш талабларига риоя этиш;

моддий-техника ресурслари билан таъминлашда, ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда нефть, газ ҳамда нефть ва газни қайта ишлаш саноати корхоналари ва ташкилотларининг тижорат алоқаларини ривожлантириш ва мустаҳкамлашга кўмаклашиш;

концерн таркибига кирган корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларни малакали ходимлар билан мустаҳкамлашга доир ишларни амалга ошириш, уларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашни ташкил қилиш;

очиқ газ ва нефть фавволари юзага келишининг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этиш чора-тадбирларини амалга ошириш;

концерн таркибига кирган корхоналар ва ташкилотларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, давлат бошқаруви идораларида ва чет элларда уларнинг умумий манфаатларини ифода этиш.

3. Ўзбекистон Республикасининг Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси ўн кун муддат ичида Ўзбекистон нефть ва газ саноати давлат концернининг фаолиятини ташкил этиш юзасидан қарор қабул қилсин.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 3 май.

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
ФАРМОНИ

ФАН ВА ТЕХНИКА СОҲАСИДА АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙ НОМЛИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистонда илмий тафаккурни ривожлантиришга катта ҳисса қўшган тадқиқотлар учун, олий ва ўрта махсус ўқув юртларига мўлжалланган дарсликлар учун Абу Райҳон Беруний номли Давлат мукофотлари қўмитасининг таклифига биноан қуйидагиларга Абу Райҳон Беруний номли Давлат мукофотлари берилсин:

М. К. Баҳодирхонов, С. З. Зайнобиддинов, А. Т. Мамадолимов, Р. А. Мўминов, М. С. Саидов, М. Юнусов — кремнийдаги аралашмаларнинг хатти-ҳаракатларини тадқиқ этганликлари, технологиялар, асбобларни ишлаб чиқиб, улардан халқ хўжалигида фойдаланганликлари учун;

Ж. Ҳамидов, И. К. Мусабоев (раҳбарлар), А. Т. Оқилов (марҳум), Т. М. Исломов, К. Нишонбоев, А. А. Турдиев, Ю. В. Шполянский — ҳужайра ва тўқима тизимлари: эволюция, радиосезгирлик, инфекцион патологияни тадқиқ этганликлари учун;

А. К. Валиев, Г. А. Пугаченкова, Ҳ. П. Пўлатов, М. М. Хайруллаев, С. Ш. Шермуҳамедов, Э. Юсупов — миллий маданият ва маънавий мерос муаммоларини тадқиқ этганликлари учун;

А. Ҳ. Ҳайитметов (раҳбар), А. Х. Абдуғафуров, С. Ғ. Ғаниева, Ё. Исҳоқов, Э. А. Каримов, А. Қаюмов, М. Р. Мирзаҳмедова, С. Эркинов — рус тилида «История узбекской литературы» («Ўзбек адабиёти тарихи»)-ни яратишда қатнашганликлари учун.

Олий ва ўрта махсус ўқув юртларига мўлжалланган дарсликлар учун:

Т. А. Саримсоқов — ўзбек тилидаги «Ҳақиқий ўзгарувчининг функциялари назарияси» (2-нашри, Т., «Ўқитувчи», 1982 йил), ўзбек тилидаги «Функционал анализ курси» (2-нашри, Т., «Ўқитувчи», 1986 йил; Н. К. Аҳмедов — ўзбек тилидаги «Нормал ва патологик анатомия билан физиология» (2-нашри, Т., «Медицина», 1990 йил) дарсликлари учун.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 4 май.

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
ФАРМОНИ

УРТОҚ Ш. Қ. ГАТАУЛИННИ УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ ҲУЗУРИДАГИ БОШ ДАВЛАТ СОЛИҚ БОШҚАРМАСИНИНГ БОШЛИҒИ ЭТИБ ТАЙИНЛАШ ТЎҒРИСИДА

Ўртоқ Шамил Қодирович Гатаулин Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси ҳузуридаги Бош давлат солиқ бошқармасининг бошлиғи этиб тайинлансин.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 4 май.

• Рўзноманинг шу сонида

ХИТОЙ КЎРГАЗМАСИ

МУСТАҚИЛЛИКНИНГ асосий шарти — дунёдаги барча давлатлар билан ҳамжиҳатликда яшаш, мустаҳкам сиёсий ва иқтисодий алоқалар ўрнатиш. Истиқлолга эришган республикамиз ҳам ана шу йўлдан аста, бироқ собит қадамлар билан одимламоқда. Ўзбекистонда ҳозирги кунгача 200 дан ортиқ қўшма корхоналарнинг ташкил этилгани, АҚШ ва Туркия элчихоналарининг очилгани ҳам фикримизнинг далилидир.

Шу йилнинг март ойида жумҳуриятимиз Президенти Ислом Каримов расмий ташриф билан Хитой Халқ Республикасига борганида икки давлат алоқаларига доир муҳим ҳужжатлар имзоланган эди. Ушбу ташрифнинг илк меваси ўлароқ кеча Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасининг қурилиш павильонида ХХР Хэйлунцзян вилоятининг экспорт моллари кўргазмаси очилди.

Шарқдаги яқин қўшнимиз ва азалдан дўст мамлакат Хитой халқ хўжалиги ва иқтисодиёти равнақини ўзида акс эттирган кўргазманинг очилиш тантаналарида зиёлилар, ишбилармонлар, республикамиздаги корхона ва ташкилотларнинг раҳбарлари, шунингдек, Россия ва Қозоғистондан келган меҳмонлар — жами уч юздан ортиқ киши иштирок этди.

Хэйлунцзян вилоятининг чет эллар билан савдо-сотиқ бош компанияси бош директори, Хитой делегациясининг раҳбари Сюй Зай-лин ҳамда Ўзбекистон Республикасининг бош вазири Абдулҳошим Муталовларнинг дил сўзларидан сўнг алвон лента қирқилиб, йиғилганлар кўргазмани томоша қилишни бошладилар. Очиғини айтганда, бу ерга келган киши ҳеч муболағасиз ўзини эртаклар оламига сайр қилгандай ҳис этади. Кўргазманинг спорт кийимлари ва пойабзали, атир-упа, атторлик, амалий санъат намуналари, соатлар, болалар ўйинчоқлари, чинни, кенг истеъмол моллари, тери ва мўйна маҳсулотлари, тиббиёт техникаси ва дори-дармонлар, озиқ-овқат саноати маҳсулотлари бўлимларидаги замонавий техника намуналари, анжомлар, кийим-кечаклар ўзининг аъло сифати, бежиримлиги билан киши диққатини ўзига тортади. Биргина телефоннинг ўзидан 13 хилини санашга муваффақ бўлдик.

Энди икки оғиз сўз Хэйлунцзян вилояти ва кўргазмани ташкил қилган чет эллар билан савдо-сотиқ бош компанияси хусусида. Хитойнинг шимоли-шарқида жойлашган табиий ресурсларга бой ушбу провинцияда 35 миллион киши истиқомат қилади. У Хитойда ўрмон маҳсулотлари тайёрлаб берувчи асосий ҳудуд ҳисобланади. Хэйлунцзянда шунингдек, кўмир қазиб чиқариш, машинасозлик саноати ҳам яхши ривожланган. Ушбу вилоятнинг чет эллар билан савдо-сотиқ бош компанияси эса жаҳоннинг кўп давлатлари билан ўзаро фойдали асосларда мол айирбошлаш ва валюта ҳисобига савдо алоқаларини ўрнатган. У дон, ёғ, енгил саноат, тўқимачилик ва озиқ-овқат маҳсулотлари, электроника ва химия саноати, тоғ-кон саноати маҳсулотлари, тиббиёт анжомлари, дори-дармонлар, халқ бадиий санъати намуналари ва бошқа кўпгина нарсаларни четга чиқаради.

Бош компания вакиллари шу ернинг ўзидаёқ маслаҳат берадилар, талабгорлар билан молларни бартер ёки валютага сотиш бўйича шартномалар тузадилар. Жумладан, чет эллар билан савдо-сотиқ бош компаниясининг иқтисодчиси Чи инь Зе ҳамда шахсий дала ва фермер хўжаликлари соҳиблари республика ассоциацияси раисининг Бухоро вилояти бўйича ўринбосари Ахат Ғафуров ҳам бир пасда тил топишиб, қандай нарсаларни айирбошлаш мумкинлиги хусусида келишиб олдилар.

— Кўргазма натижалари ўзаро манфаатдорлик асосида ҳамкорлик қилишимизга замин яратади, — деди вазирликлар, корхона ва ташкилотларнинг раҳбарлари, ишбилармонлар билан суҳбатда Ўзбекистон Республикаси бош вазири Абдулҳошим Муталов. — Албатта, хитойлик дўстларимиздан кўп нарсаларни ўрганишимиз мумкин. Чунончи, машинасозлик мажмуаси, соатсозликни ҳамкорликда республикамизда йўлга қўйиш масалаларини жиддий ўйлаб кўришимиз керак. Шунингдек, хитойлик дўстларимизнинг оз муддатларда бундай муваффақиятларга эришишлари тажрибаси билан ҳам танишиш жоиз. Ўйлаймизки, тез орада Хитойда ҳам Ўзбекистон маҳсулотларининг кўргазмасини ташкил этамиз. Умуман, илгари Шарқ билан Ғарбни ўзаро боғлаган «Буюк ипак йўли» анъаналарига энди ўзгача руҳ бахш этамиз.

Ҳақиқатан ҳам Хитойда бундан атиги бир неча йил аввал бошланган қайта қуриш жараёни ўзининг ажойиб натижаларини кўрсатмоқда. Ҳар соҳада гуллабяшнаётган Хитой ўзининг ҳаёт даражаси билан илғор Ғарб давлатлари қаторига чиқмоқда. Ўйлаймизки, тез орада бизнинг республикамиз ҳам шундай ривожланган мамлакатлар қаторидан ўрин олади.

Даврон ИСМОИЛОВ.

СУРАТЛАРДА: кўргазмадан лавҳалар.

Андрей Пишненко суратлари.

Бугунги кун нафаси

ЖУМҲУРИЯТИМИЗДА

⊙ 3 май куни «Ўзбекнефть» бирлашмаси мутахассислари Мингбулоқ нефть қудуғининг оғзини мустаҳкамлаб ёпишга муваффақ бўлдилар. Ҳажми жиҳатидан икки-уч йилда бажариладиган ишлар нефтчилар кучи ва маҳорати билан 61 кун ичида амалга оширилди. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ислом Каримов Мингбулоқ фаввораси жиловланганн муносабати билан нефть қудуғи жиловкорларини табриклади.

⊙ Россиянинг Братск шаҳри вакиллари уч кун мобайнида Бухорода бўлишди. Бу ерда Братск ва Бухоро шаҳарлари биродарлашганлиги ҳақидаги ҳужжатлар имзоланди.

⊙ Самарқандда Грециядан келтирилган инсонпарварлик ёрдамини тақсимлаш маросими бўлиб ўтди. Вилоятнинг барча районларидан келган кўп болали муаллима аёлларга совға-саломлар топширилди. Кашшофлар ва ўқувчилар саройи тарбияланувчилари иштирокида концерт қўйиб берилди.

⊙ «Фармация» республика ишлаб чиқариш бирлашмаси ҳузурида хўжалик ҳисоби асосида ишлайдиган ташқи иқтисодий фирма ташкил этилди. Фирма хориждаги дунёга танилган доришунослик концернлари ва корхоналари билан алоқа ўрната бошлади. АҚШ, ГФР, Швейцария, Югославия ва Ҳиндистондаги фирмалар билан бир қанча фойдали битимлар тузилди.

⊙ Нукусда чоп этила бошлаган «Аму тонги» номи билан аталувчи рўзноманинг биринчи сони ўз муштарийлари қўлига бориб тегди. Ўзбек тилида чиқаётган бу рўзноманинг муассислари Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва муҳарририятнинг журналистлар жамоасидир.

⊙ Тошкент вилоятининг Тўйтепа шаҳрида бунёд этилган янги уч қаватли бино туғруқхона учун берилди. Дастлаб у марказий район касалхонаси учун мўлжалланган эди. Лекин янги туғруқхонага бўлган талаб туфайли 150 ўринга мўлжалланган бу янги шифо маскани оналаримиз ихтиёрига берилди.

⊙ «Маъфират» Ўрта Осиё халқлари тарихи илмгоҳи билан Истамбул дорилфунуни ўртасида ўзаро ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома имзоланди. Ўзбекистон пойтахтида яқинда ташкил топган янги илмий муассаса Тошкентда чекланган масъулиятга эга бўлган жамоат ташкилоти сифатида рўйхатдан ўтказилди. Мустақил илмий-тадқиқот муассасасининг ҳомийлари бўлган «Ижод» ва «Нур» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмзлари дастлабки чоғларда илмгоҳга ёрдам кўрсатишга бел боғлаган.

ҲАМДУСТЛИКДА

⊙ Чернобиль фалокати муаммолари бўйича Беларусь Олий Кенгашининг парламент комиссияси ва «Чернобиль» иттифоқи Германиянинг йирик «Джемэмен союзконсалтинг» ва «Хайнтель» фирмалари билан биргаликда болаларни қутқариб қолиш лойиҳасини тайёрладилар. Қисқа муддат ичида Беларуснинг атроф-муҳити жиҳатидан тоза бўлган ҳудудида ўқув-соғломлаштириш санаторийларини бунёд этишни амалга ошириш ана шу лойиҳанинг бош мақсадидир.

⊙ Иркутскда муниципал милициянинг яна бир отряди ташкил этилди. Атроф-муҳит қонун-қоидаларининг бузилишларини аниқлаш ва унинг олдини олиш, бу ишда айбдор бўлган шахсларни, корхоналар ва ташкилотларни жавобгарликка тортиш ана шу милиция фаолиятининг вазифасидир.

⊙ Бокуда Озарбайжон ва Туркия ахборот агентликларининг ўзаро ҳамкорлик қилиш тўғрисидаги битими имзоланди. У валютасиз асосларда ахборотларни айирбошлаш, икки давлат пойтахтларида мухбирлар қўналғасини ташкил этиш ва ўзаро техник ёрдамлар кўрсатишни кўзда тутади.

ХОРИЖДА

⊙ Анқарага расмий ташриф билан борган Украина Президенти Леонид Кравчук Туркия Бош вазири Сулаймон Демирэл билан учрашди.

⊙ Исроил ҳеч қачон Фаластин давлатининг ташкил этилишига кўнмайди, деди Исроил бош вазири Ицҳак Шамир.

⊙ Бирлашган Миллатлар Ташкилоти йўли билан Сомалига инсонпарварлик ёрдамининг дастлабки юклари келтирилди. Мамлакат пойтахти Могадишо портига 5 тонна озиқ-овқат юклари ортган кема келиб тўхтади.

⊙ Варшавада расман 1400 хорижлик ишламоқда. Шуларнинг ярми собиқ СССРнинг фуқароларидир. Эркаклар асосан қурилишларда ишлайди, аёллар эса хонадонлар ва муассасаларда фаррошлик қилишади.

• Огоҳ бўлинг!

КЎНГИЛСИЗЛИК КЕЛТИРГАН ҚЎЗИҚОРИН

ВЛАДИМИР Непочитай оила аъзолари билан байрам куни Сергелидаги эски фуқаро аэродроми атрофига чиқиб кўпчиликнинг қўзиқорин териб юришганлигига кўзи тушди. Улар ҳам оқ қўзиқоринлардан териб аввалига сувга солиб қўйишди, кейин эса картошка билан қовуришди. Бор гап шуми, дерсиз. Йўқ, ҳамма нохушлик кейин бошланди. Тунги соат учларга бориб Владимирнинг рафиқаси ўзини ёмон ҳис эта бошлади. Кейин 20 ёшли қизи ва куёвининг ҳам аҳволи оғирлашди. Тонг ёришай деганда Владимир Ильичда ҳам қайд қилиш бошланди. Қорин атрофида юз берган оғриқ кучайди. Шундан кейингина улар «тез ёрдам» хизматига мурожаат қилишди. Қўзиқориндан заҳарланган бу оила зудлик билан Тошкентдаги 1-клиник касалхона қошидаги заҳарланган касалларни даволаш марказига ётқизилди.

Шаҳримизнинг Ҳамза районида яшовчи И. Пак оиласи билан ҳам худди шундай ҳол юз берди. Улар ҳам қўзиқориндан заҳарланиб шифохонага ётқизилди. Касалхона бош шифокорининг ўринбосари С. Бахриддинхонов бу хусусда шундай деди:

— Кейинги кунлар ичида шифохонанинг заҳарланган касалларни даволаш марказига қўзиқорин истеъмол қилиб заҳарланган 22 бемор ётқизилди. Бу беморларнинг 16 нафари Тошкент шаҳридан. Шифокорларнинг барча уринишларига қарамай, 24 ёшли аёл ҳаётдан кўз юмди. Яна икки беморнинг аҳволи жуда оғир. Шифокор сифатида азиз ҳамшаҳарларимизни бундай қўзиқоринлардан эҳтиёт бўлишга чақираман. Чунки шу кеча-кундуздаги ёмғирлардан сўнг бодраб чиққан қўзиқоринлар инсон саломатлигига зарар етказаётган экан, бундан огоҳ бўлайлик!

Абдумажид ЭРГАШЕВ,
жумҳурият саломатлик маркази матбуот шўъбасининг ходими.

• Шаҳар транспорти муаммолари

КИРА ҲАҚИНИ ТЎЛАШ ШАРТ!

Тошкент трамвай-троллейбус ишлаб чиқариш бирлашмасининг шу йилнинг биринчи чорагида даромади 12 миллион сўмни ташкил этиб, сарф-харажатлари эса 56,4 миллион сўмга етди. Сабаби — эҳтиёт қисмларию бошқа моддий-техника воситалари кескин қимматлашди. Хўш, бу муаммодан қутилиш учун нима қилиш керак? Қандай қилинса, шаҳар транспортидан кўрилаётган зарар камаяди? Биз мана шундай саволларга жавоб излаб, бир нечта йўловчи ва ҳайдовчиларга мурожаат қилдик.

●

Абдушукур НОСИРОВ,
меҳнат кексаси:

— Ҳар куни турли юмушлар билан 25, 28, 29-трамвайлар хизматидан фойдаланаман. Баъзан бекатларда ярим соатлаб транспорт кутадиган вақтларимиз ҳам бўлади. Шунда кўпчилик йўловчилар транспорт камлигидан нолиб, унинг хизмати талабга тўла жавоб бермаётганлигидан шикоят қилиб қолишади. Тўғри эътироз.

Йўловчиларнинг мана шу гапларини тинглай туриб, ўз-ўзидан хаёлимда: «Қани энди ҳаммамиз ҳам талабга яраша иш тутсак, чипталарни ҳам ўз вақтида олсак» деган фикр жонланади. Балки бу сўзим кимларгадир дашномдек бўлиб туюлар, лекин йўловчиларни кузатиб юрадиган жуда кўп кишилар менинг бу фикримга қўшилишади, деган умиддаман.

Ҳақ гапни айтганда, кейинги вақтларда негадир йўлкира ҳақини тўлашни унутадиган бўлиб қоляпмиз. Мана шунинг учун ҳам ҳайдовчи ва йўловчилар ўртасида бўлар-бўлмас асаббузарликлар содир бўлмоқда. Қачонки, ҳайдовчилар ўжарлик билан орқа эшикни очмай қўйганларидан кейин баъзилар ижирғаниб чўнтак кавлашга тушишдан уялишмайди. Гўё улар мана шу арзимас чақаии тўлашни ўзларига «ор» деб билишади. Бу билан улар ўта инсофсизликка йўл қўйиб, кунни тонгга улаб минг-минглаб йўловчиларга сидқидилдан хизмат қилаётган ҳайдовчилар меҳнатини оёқ ости қилаётганликларини, қолаверса, мана шу йўл билан давлатга катта зиён етказаётганликларини унутишади.

Бугунги кунда транспортимизнинг молиявий ҳалокат ёқасига келиб қолишининг боиси ҳам ана шунда деб ўйлайман. Яна бир нарсани айтиб ўтишим жоиз. Хизмат юзасидан кўпгина шаҳарларда бўлганман. Лекин транспортга ҳақ тўлашдек нописандлик бизнингчалик «тараққий» этган жойни кўрмаганман.

Самад ҚУРБОНОВ,
Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги машинасозлиги ишлаб чиқариш бирлашмаси ишчиси:

— Тошкент шаҳар Ҳокими биринчи ўринбосарининг «Шаҳар йўловчилар автомобиль ва электр транспортидан фойдаланиш қоидаларини бузганлик учун маъмурий жавобгарлик тўғрисида»ги фармойиши айни муддао бўлди. Ахир андишанинг ҳам чегараси бор-да, Қачонгача йўловчи билан ҳайдовчи ўртасидаги 30 тийинлик машмаша давом этади? Шундай экан, ўша беписанд, лоқайд йўловчилар 3 сўм ўрнига энди 30 сўмдан жарима тўлашса кўзлари очилса ажаб эмас.

Албатта шу ўринда йўл назоратчиларининг ўз вазифаларига бўлган масъулиятини ҳам кучайтириш лозим деб ўйлайман. Кўпинча улар гуруҳ-гуруҳ бўлиб бир жойга тўпланиб олишади-да, бир варакайига чипта текширишни бошлашади. Хоҳлаган вақтларида тушликка чиқишади. Хоҳлаганда турли томонга жуфтакни ростлашади. Буни албатта топширилган ишга виждонан ёндошиш деб бўлмайди. Бизнинг назаримизда ҳар бир назоратчи ўз ишига масъулият билан қараши керак. У белгиланган йўналиш бўйлаб транспортларда юриб вақти-вақти билан йўловчиларнинг чипталарини текшириб туриши, бекатларда ҳам ана шундай назорат ўрнатилишига эътибор бериши керак.

Илгарилари йўлларда мана шундай усул кенг қўлланиларди. Ўша вақтларда чиптасиз юрувчилар онда-сонда учрамаса, деярлик бўлмасди ҳисоб. Ҳозир эса бутунлай бунинг акси. Балки назоратчилардаги куюнчаклик ва ҳозиржавоблик йўқолиб бораётганлиги йўловчиларда лоқайд ва хотиржам кайфият содир бўлишига йўл очиб бераётгандир?

Халқимизда қарс икки қўлдан, деган гап бор. Ҳамонки, транспортга бўлган талаб кучайиб бораётган экан, бу муҳим соҳа учун сарф этиладиган харажатларни қоплашни ҳам бир зум унутмаслигимиз керак. Ўйлаб кўринг-а, агар бугун мен йўл ҳақи тўламасам, эртага яна бошқа биров тўламаса. Хўш, унда оқибати нима бўлади?

Қурбонбой ЙЎЛДОШЕВ,
трамвай ҳайдовчиси:

— Узоқ йиллардан бери ҳайдовчилик қиламан. Тажрибамдан маълумки, касбимизга менсимаслик билан қарайдиганлар анча мунча топилади. Начора, ҳар ким ўз суйган ошини ичади. Зеро, мен шу касб орқасидан оила тебратаётган эканман, унга садоқат билан ёндошишни бурчим деб биламан.

Баъзан йўловчиларни кузата туриб, ҳайрон қоламан. Наҳот улар чипта олишни хаёлларига келтирмаётган бўлсалар, дейман. Баъзилар эса чипта талаб қилганингизда ҳам ўзларини эшитмаганга солишдан тойишмайди. Қийин-қистовга олганингиздан кейин худди сизга садақа бераётгандек жаҳл билан 30 тийинни олдингизга улоқтиришади. Баъзан эса ҳотамтойлик қилиб бир сўмни юзингизга отишади. Бу нима ўзи? Хизматга тухматми? Наҳот ҳайдовчи йўловчидан кира ҳақи тўлашни талаб қила олмаса?

Фикримнинг исботи учун бир мисол келтирмоқчиман. Яқинда Талабалар шаҳарчасидан бир аёл трамвайга чиқди. Ойнадан кузатиб келаяпман. Бир нечта бекат юргач тушмоқчи бўлиб ўрнидан турди-ю, лекин чипта олишни «унутди». Орқа эшикни очмай, йўловчиларни олдиндан тушишларини талаб этдим.

— Чиптангизни кўрсатинг, — деган саволимга аёл дабдурустдан устимдан шикоят қилажагини айтди.

Кўпинча мана шунақа бўлади. Қилмиши учун узр сўраш ўрнига йўловчи шикоят билан бизни қўрқитмоқчи бўлади.

Наҳот шундайларнинг виждони қийналмаса? Бир кунда миллионга яқин ҳамшаҳарларимизга хизмат кўрсатишдек масъулиятли ишга бел боғлаган ҳайдовчиларга раҳмат ўрнига бунақа дакки эшитишга нима дейсиз? Ахир эрталабдан кечгача у йўналишдан бу йўналишга бепул бориб-келаверсак оқибати нима бўлади? Унда ҳайдовчини ким боқади? Транспортнинг кундалик ҳаражати қаердан қопланади? Мутахассисларнинг ҳисобларига кўра яқин вақт ичида бир йўловчини манзилга элтиб қўйиш таннархи бир ярим сўмга айланиши кутилаётган бир даврда транспорт хизматидаги бундай келишмовчиликлар ҳар бир виждонли кишини ранжитмай қолмайди, албатта.

Суҳбатдош Маҳмуд ОРИПОВ.

Ишнинг кўзини билган ҳар бир инсон ҳамиша ардоқда. Саловат Мухторовни 1-автокорхонадагиларнинг барчаси чексиз ҳурмат қилади. Чунки у каттаю кичикни баравар кўриш билан бир қаторда, ўз касбининг устаси. Унинг асосий касби моторларни таъмирлаш. Қўлидан келган барча ишларни сифатли адо этаётганлиги эса корхона ҳайдовчиларининг оғирини енгил қилмоқда.

СУРАТДА: Саловат Мухторов иш устида.

Андрей Пишненко сурати.

** Қурилиш майдонларида*

ЖАДАЛ СУРЪАТДА

УЗОҚДАН минорали краннинг кўриниши манзилгоҳимизни тезда топиб олишга ёрдам берди. Шундоқ йўлнинг бир чеккасида жойлашган ерда болалар боғчаси қурилиши жадал суръатда олиб борилмоқда. Турли ёшдаги қурувчилар келган бетонларни пешмапеш қабул қилиб олаётган экан.

— Ҳорманглар, — дедим секин уларга яқинлашиб.

— Бўзсув сувни тозалаш ҳавзасига қарашли 140 ўринли болалар боғчасини қуряпмиз, — дейди ишбоши Олламурод Мамбетов.

— Бор кучимизни шу қурилиш нуқтасини сентябрь ойигача фойдаланишга топширишга сарфлаяпмиз, — деб гапга қўшилди қурилиш бригадири Евгений Шилимов. — Ишни икки сменада ташкил қилганмиз. В. Рубеевский, Р. Альбетов, Х. Олимов каби ишчиларимиз бир неча касбларда ишлай олади. Бу эса маҳоратли ғишт терувчи ёки тикловчи касал ёки бирор бир сабаб билан ишга келолмай қолса ҳам қурилиш ишларини бир маромда олиб боришга кафолат беради.

— Лекин кўриб тургангиздек, ҳамма ишларимиз ҳам рисоладагидек эмас, — дейди Олламурод Мамбетов сўзини давом эттириб. — Ҳали кўп тадбирларни амалга оширишимиз керак...

Акмал Икромов районининг Ҳамроқул Турсунқулов кўчасида бунёд этилаётган бу боғчада ишларни Тошкент қурилиш бош бошқармасига қарашли 159-трестнинг 9-қурилиш бошқармаси қурувчилари ғайрат кўрсатиб олиб боришмоқда. Улар ҳозирги қийинчиликларга қарамасдан бу қурилиш нуқтасини ўз вақтида топшириш учун ҳаракат қилишмоқда.

Мирза АБДУЛЛАЕВ.

** Тил тўғрисидаги Қонун: долзарб вазифалар*

ҲАРФЛАРИ ҲАМ НАҚ МОЙЧЕЧАК

ЎЗБЕКИСТОННИНГ давлат тили тўғрисидаги Қонунини амалга ошириш учун кўпгина саъй-ҳаракатлар тақозо этилади. Шундай юмушлардан бири иш юритишни техник жиҳатдан жиҳозлашдир. Бинобарин, ҳаммамизнинг олдимизга қўйилган муҳим вазифани бажаришда зарур техник воситалар, шу жумладан ўзбекча ҳарфли ёзув машинкаларининг йўқлиги ҳам ишимизнинг маълум даражада силжишига тўсқинлик қилаётган эди. Лекин бахтни қарангки, Курскда ҳисоблаш машиналари ишлаб чиқарадиган бирлашмадан хабардор бўлиб қолдик. Ана шу бирлашмада икки ҳарфли ёзув машинкаларини ишлаб чиқариш ўзлаштирилаётган экан.

— Тўғриси шу янгиликни эшитиб теримизга сиғмай қувониб кетдик, — дейди Ўзбекистон ҳисоблаш техникаси ва ахбороти ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори Владимир Селедуев. — Хўш, ишни нимадан бошлаш керак эди. Зудлик билан биз курсклик мутахассислар билан музокаралар олиб бордик. Энди унинг меваларини кўриб турибмиз. Бинобарин, Курскдаги бу бирлашмани «Оқшом» муштарийларига батафсил таништириб ўтиришнинг унчалик ҳожати бўлмаса керак. Чунки бу ерда тайёрланаётган ажойиб компьютерлар бизнинг жумҳуриятимизда яхши маълум ва машҳур. Лекин бир нарсани қувонч билан таъкидлаш керакки, ҳозирги бозор иқтисодиётининг оғир бир шароитига қарамасдан курсклик ҳамкасбларимиз бизларнинг буюртмаларимизга зўр эътибор билан муносабатда бўлдилар. Бу нарса бизни жуда ҳам севинтирди.

Владимир Васильевичнинг қувонганича бор. Бинобарин Курскда ишлаб чиқарилаётган ёзув машинкалари ҳақида ҳар қанча гапирса арзийди. Айниқса бизларга тавсия этилган «Ромашка 305—07» электрон машинкаси ўзининг бир қатор афзал жиҳатлари билан кишини қойил қолдиради. Ана шу машинка таркибида кичик электрон-ҳисоблаш маркази ҳам мавжуд бўлиб, машинканинг ишини мунтазам равишда «назорат» қилиб боради. Бу ёзув машинкасининг яна бир ажойиб томонларидан бири шуки, ундан ёзув матнларини кўпайтирадиган ажойиб бир дастгоҳ сифатида ҳам фойдаланиш мумкин. Унинг яна бир бошқа ажойиб жиҳатлари ҳам борки буни «Ромашка»да матнларни ёзган қизларимиз кейин билиб олишади...

Биз Курск шаҳридаги «Счетмаш» ишлаб чиқариш бирлашмаси махсус-конструкторлик бюроси маркетинг хизматининг раҳбари Анатолий Георгиевич Докучаевдан ушбу ажойиб ёзув машинкаларини ўзлаштириб олиш муддатини сўраганимизда у табассум билан шундай деди:

— Биласизми, тажрибали машинисткалар бор-йўғи 1—2 кун ичидаёқ «Ромашка»нинг бажарадиган барча жараёнларини ўзлаштириб олишади. Ундан қандай фойдаланиш тўғрисидаги маслаҳатларимиз ҳам машинка соҳибаларига жуда асқотади. Бундан ташқари махсус мутахассислар гуруҳимиз ҳам борки улар ўтказган 1—2 кунлик семинарлар дарров ўзининг натижасини беради.

— Анатолий Георгиевичнинг бу гаплари лоф эмас, — деб унинг фикрига қўшилди Владимир Селедуев. — Биз бундай машинкаларни бутунлай янги асосларда ишлатишни йўлга қўямиз. Бинобарин бундай машинкани биздан олган харидор машинканинг кафолатли хизматидан баҳраманд бўладиган бизнинг абонентларимизга айланади. Бордию бундай маҳсулотлар бошқа улгуржи йўллар билан олингудек бўлса бундай ҳолларда унинг эгасини бизлар абонент сифатида рўйхатдан ўтказамиз, шундан сўнг эса бизнинг мутахассисимиз янги техникани ўзлаштириб олишда унга ёрдам беради, зарурат туғилган ҳолларда эса кафолат мажбуриятларида кўзда тутилганидек машинканинг носоз жойлари тезда тузатиб берилади. Бундай буюртмалар бир кун мобайнида адо этилади. Шуни ҳам айтиш керакки, бизнинг корхоналаримиз Тошкентдан ташқари Самарқанд ва Андижонда машинкаларга кафолатли хизмат кўрсатиш мажбуриятини олади.

Бу ерда яна бир рақамни келтириб ўтиш ўринлидир. Республикамизга ҳозирча 1000 та ана шундай машинкани шартнома асосида келтириш мўлжалланмоқда. Унинг биринчи туркуми, яъни дастлабки 150 таси шу ойнинг бошларида келтирилади.

Курсклик меҳмон Анатолий Докучаев билан суҳбатимиз жуда мароқли ўтди. Суҳбат пайтида Анатолий Георгиевич «Ромашка» ёзув машинкаларини Болтиқбўйи, Украина, Беларусь, Туркманистон, Тожикистон сингари мустақил давлатлар мамнунлик билан харид қилаётганлигини айтди Қозоғистон республикаси эса шу йилнинг ўзидаёқ қозоқча-русча ҳарфдаги шундай машинкалардан 17 мингтасини ва рус-лотин ҳарфидагисидан 2 мингтасини етказиб беришни илтимос қилди.

Хуллас, бугун таърифини мароқ билан келтирган «Ромашка» ёзув машинкалари ҳақида яна ҳар қанча гапириш мумкин. Куни кеча Тошкент шаҳрида Курскдаги «Счетмаш» ишлаб чиқариш бирлашмаси ёзув машинкаларини таништириш маросимида ҳам бу нарса кўзга яққол ташланди. Ўзбекистон Халқ демократик партиясининг Тошкент шаҳар кенгаши катта залидаги таништирув маросимига рус-ўзбек ва рус-лотин ҳарфидаги «Ромашка 305—07» машинкалари ва унинг русчадаги дастлабки нусхаси қўйилган эди.

Ўзбекистон Халқ демократик партияси Марказий Кенгашининг котиби, Тошкент шаҳар Кенгашининг биринчи котиби Хотам Абдураимов бу ерга йиғилган курсклик меҳмонларни бирмабир таништириб ўтди. Шундан кейин Курск «Счетмаш» ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори А. Риковга сўз берилди. У ўз корхонасининг ўтмиши, ҳозирги куни ва келгуси истиқболлари тўғрисида мароқ билан сўзлади. Ўзбекистон ҳисоблаш техникаси ва ахбороти ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори В. Селедуев ўз сўзида курсклик мутахассислар тайёрлаётган ёзув машинкалари бизнинг республикамизда жуда катта қизиқиш уйғотаётганлигини айтиб ўтди.

Таништириш маросимининг расмий қисмидан сўнг ташриф буюрганларнинг аксарияти бу ерга қўйилган экспонатларнинг ишлари билан яқиндан танишиш имконига эга бўлдилар. Кутилганидек бу ерга келганларнинг кўпчилигини биз юқорида айтиб ўтган икки ҳарфли ёзув машинкаларининг фаолияти жуда қизиқтирди. Экспонатлар қўйилган столлар атрофида қизғин баҳслар бўлди. «Ромашка»нинг фазилатлари ва маромига етказилиши керак бўлган масалалар хусусида қизғин гаплар бўлди.

— Одамларнинг «Ромашка»га бунчалик қизиқишлари тасодифий эмас,— дейди Владимир Селедуев. — Чунки ҳаммамизнинг олдимизда Ўзбекистоннинг давлат тили тўғрисидаги Қонунини тезроқ ҳаётга тадбиқ этишдек муҳим вазифалар турибди. Бахтни қарангки, курсклик қўли гул мутахассислар тайёрлаган «Ромашка 305—07» ёзув машинкалари бу масалада бизнинг оғиримизни шубҳасиз енгил қилади.

Сўзимизни мухтасар этиб яна шуни ҳам таъкидламоқчимизки, бундай машинкаларни олиш истагида бўлган айрим ташкилотлар амалий ҳамкорлик бўйича бир қатор таклифларни изҳор этдилар. Бинобарин улар машинкаларнинг техник имкониятларига қаратилган кўпгина масалаларни ҳам илгари сурдилар. Шу нарса қувончлики энди бизда бундай машинкалар билан таъминлаш муаммоси бўлмайди. Шундай экан ҳар бир корхона, ташкилот ва идора Курскдаги ҳисоблаш машиналари тайёрлайдиган ишлаб чиқариш бирлашмаси маҳсулотлари билан боймоғи даркор. Ана шунда тилни ўрганиш жараёнини тезлаштирган бўламиз.

Солиҳ ЁҚУБОВ.

СУРАТЛАРДА: Курскдаги ҳисоблаш машиналари ишлаб чиқариш бирлашмасида тайёрланган ёзув машинкаларини таништириш маросимидан лавҳалар.

Рустам Шарипов суратлари.

⊙ Ривожланиш йўлидан бораётган республикамизнинг бизга қондош бўлган турк халқи билан барча соҳаларда ҳамкорлик қилиши талай имконият йўлларини очиб бермоқда. Енгил саноатни янада ривожлантириш, бу соҳанинг етук мутахассисларини тайёрлаш масалалари ҳам янада фаол ҳаракат қилишни талаб этаётир. Бу борада қилиниши зарур бўлган ишлар хусусида фикр билдириш учун мухбиримиз Туркияда бўлган делегация аъзоси, Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат олийгоҳининг ректори, профессор Ҳалима АЛИМОВАга мурожаат қилди.

** Ўзбекистон—Туркия: ҳамкорлик қирралари*

ҲАР СОҲАДА ИБРАТЛИ

— Ҳалима Алимовна, енгил саноатни такомиллаштиришда Туркия мамлакатининг бошқа йирик ривожланган мамлакатлар қаторидан ўрин олганини қандай изоҳлайсиз!

— Туркия ҳукуматини 2000-йилгача 15 та йирик ривожланган мамлакат қаторидан ўрин олишга интилаётган, ривожланишнинг аниқ дастури бўлган, бу дастурни амалга оширишда Оврупо мамлакатларининг катта миқдорда инвестиция беришига асосланган давлат сифатида тасаввур қилиш лозим.

Бурса шаҳри Туркиянинг тарихий пойтахти бўлиб, бу ерда асосан тўқимачилик ва енгил саноат яхши ривожланган. У ердаги тўқимачилик комбинатида ишлаётган барча машина-ускуналари Германия ва Италия маҳсулотлари бўлиб, ранг-баранг, кўзни оладиган жилоли бўёқлар эса Япониядан олинган. Фақат хом ашёгина Туркияникидир. Бу корхонани қуришда Германия кўпроқ инвестиция берган. Маҳсулот эса 70 фоиз пахта ва 30 фоиз кимёвий тола аралашмасидан тўқилган матолар ва бу матодан тикилган кийим ҳамда уй жиҳозларидан иборат. Сифат жиҳатидан маҳсулотлар жаҳон талаби даражасига эга бўлиб, аксарияти Германия орқали чет элларга сотилади. Бир қисми эса ички бозорда яхши талабга эга. Фабрикалар иқтисодининг юксаклиги сабабларидан бири хом ашё бўлган тола, табиий ҳамда сунъий ипак, жун ва бошқалардан ип олиш, уни йигириш, тўқиш, тикиб сотиш, яъни барча технологик жараённи бир фабрика ўз ичига олади. Шунинг учун ҳам менежердан тортиб, муҳандис, оддий ишчигача ҳар бир технологик жараёнда юксак обрўга эга бўлган маҳсулот чиқаришга ҳаракат қилади. Халқнинг ижтимоий ҳаёт тарзи билан қизиқиб, ўртача маош оладиган ишчи аёл билан суҳбатлашиб қолдим. Фабрикага ишга кирганидан жуда мамнун, турмуш ўртоғи ҳам шу фабрикада ишлайди, сифатли тушлик овқатлари бепул, яъни фабрика ҳисобидан. Маошни германия маркаси ва турк лирасида олишини, бу эса оила иқтисодий шароитини яхшилашга олиб келганлигидан мамнун эканлигини, тўқимачилик комбинати раҳбарнинг шахсий мулки бўлишига қарамай, у ишчиларнинг шарт-шароитларини яхшилашга диққат-эътиборининг катталигини гапириб берди.

— Ривожланган мамлакатнинг мутахассис тайёрлаш услуби ҳам олий даражада бўлиши турган гап. Бу борада ҳамкорлик қилиш учун қандай ишларни режалаштиришга келишилди!

— Туркияда барча дорилфунунларга талабаларни қабул қилиш марказлашгандир. Имтиҳон компьютерларда қабул қилинади, баҳони ҳам компьютер қўяди. Кириш имтиҳони учун 200 лира, яъни 30 доллар пул тўланади. Қабул бўлмаган ўқувчиларга пул қайтарилмайди. Дорилфунунлар эса марказ қабул қилган, ўқиш учун юборилган талабаларга чуқур билим бериш билан шуғулланади. Биз бу марказнинг иш усулларини ўрганиб шундай хулосага келдикки, ҳақиқий билими бор ва ўзи ўқишни истаган ёшларгина бу марказ синовидан ўтиб, ўқиши, етук мутахассис бўлиб етишиши мумкин. 1992—1993 ўқув йили учун қабулни бизнинг олийгоҳда ҳам шундай услубда ўтказишга тайёргарлик кўрмоқдамиз.

Туркияда талабаларга давлат стипендия тўламайди. Фақат аъло баҳолар билан ўқиган талабаларгина давлат ёки ҳомийлар томонидан рағбатлантирилади. Кўпгина талабалар кундузи ўқиш билан бирга айрим тижорат ишларида қатнашиб, маош оладилар. Туркияда пул тўлаб ўқийдиган билим юртлари ҳам бор. Айрим дорилфунунларда ўқитиш турк ҳамда инглиз тилларида боради. Баъзиларида эса фақат у ё бу тилда.

Туркия дорилфунунларида ҳам барча ривожланган мамлакатлардаги олий ўқув юртлари каби мутахассис тайёрлашнинг икки поғонали усули қўлланилади. Биринчи 4 йил давомида умумий техник фанлар асосида «Бакалавр», ўқишини давом эттиришни истаган талабалар 2 йил ишлаб чиқаришда кичик муҳандис лавозимларида ишлаб келгандан сўнг «Магистр» даражасини олиш учун яна 2 йил ўқигач, имтиҳон топшириб, диплом ёқлашади. Фан магистри ёки юқори малакали муҳандис бўлиб чиқишади. Бизнинг олийгоҳдэ ҳам 2 поғонали ўқиш дастурлари ишлаб чиқилди. Олийгоҳ илмий кенгаши йиғилишида атрофлича муҳокама қилинди ва 1992—1993 ўқув йилидан шу дастур бўйича ўқишни бошлашни тавсия қилди. Ҳозир Олий таълим вазирлигида ушбу дастур муҳокама қилинмоқда.

Тўқимачилик ва енгил саноат фабрикалари менежерлари, муҳандисларининг кўпчилиги бундан 5—10 йил аввал чет элларда ўқиб келишган, ҳозирги даврда дорилфунунларнинг ўқув дастурлари ривожланган мамлакатларнинг ўқув дастурларига мослаштирилган ва жаҳон талаби даражасига кўтарилган. Мутахассислар Туркия дорилфунунларида ўқиб, курси вэ мутахассислигидан қатъи назар (албатта йилига 15—30 минг доллар тўлаган ҳолда) бошқа мамлакат олий ўқув юртларида ўқишни давом эттириши мумкин. Айрим вақтларда чет мамлакат дорилфунунлари билан келишилган ҳолда талабалар профессор-ўқитувчилар алмашинуви мавжуд. Биз ҳам шу имкониятдан фойдаланган ҳолда иқтисодий мустақилликка тезроқ эришишимиз учун бир қанча ўзаро шартнома ва келишув ҳужжатларини тузиб қайтдик. Жумладан, Улуғбек жамғармаси ҳомийлигида ҳар йили 20 аспирант, ўқитувчи ва олимни 3 ойга малака оширишга (тўқимачилик, енгил саноат технологиясини ўрганиш, ўқитиш ва бозор иқтисодиётида иш бошқариш масалалари юзасидан Туркия дорилфунунларига юбориш тўғрисида Истамбул ёшлар комитети билан шартнома тузилди ва тегишли маҳкамаларда тасдиқланди. Иккинчидан, Бурса, Измир Технологик дорилфунунлари билан батафсил суҳбатда ҳар йили бизнинг олийгоҳдан 5—10 тадан талаба ва ўқитувчиларни малака оширишга ва 1 йиллик ўқитишга қабул қилишга келишдик. Ва ниҳоят Анқара Техник дорилфунуни ҳар беш йилда бир марта 10 дан кўп мамлакатлардаги дорилфунун олимлари иштирокида тўқимачилик, йигирув, тикувчилик соҳасида симпозиум ўтказишади. Бу йил октябрь ойидаги симпозиумга биздан ҳам олимлар қатнашишини таклиф қилишди.

Бизнинг олимлар дунёда энг биринчи бўлиб яратган электр ўтказувчи ипдан тўқилган мато уларни жуда қизиқтириб қолди,

Туркияда чет тилини ўрганишга жуда катта эътибор берилади, барча зиёлилар албатта инглиз, немис, француз тилларининг бирида гапиришни билади. Мустақил давлат сифатида жаҳон бозорида ўз ўрнимизга эга бўлишимиз учун биз ҳам чет тиллардан бирини талабаларининг хоҳишига қараб чуқур ўргатишимиз лозим.

Туркияда бўлганимизда Анқара дорилфунуни аспиранти Сент Шержелик билан бизга келиб турк тилидан дарс бериши ва ўзи ўзбек тилини чуқуррок ўрганиб, тарихдан илмий изланиш олиб боришига келишиб олдик. Яқин кунларда унинг ташрифини кутяпмиз. Туркияга юбориладиган 40 та талаба билан эса ўқишга тайёргарлик кўрмоқдамиз.

— Сафар давомида дилингизни мафтун этган лаҳзалар билан ҳам ўртоқлашсангиз.

— Туркия шаҳарларига диққат билан назар солсангиз, уст-ма-уст қурилгандек тепаликлардаги ўртаҳол уйлар, осмонўпар бинолардан, катта йўллардан иборат ғарб давлатларига мансуб кўркам шаҳарлар кўзга ташланади. Инсонларнинг ғарб маданияти, 2—3 тилни билишлари ва шарқона одамийлик илтифотлари, ўзаро муносабатлари кўзга яққол ташланади. Бу ерда инсон қадриятларининг биринчи ўринда туриши, «Ҳамма нарса инсон учун» шиори алвонларда эмас, балки амалда бўлаётгани, аҳолининг моддий шароитини яхшилаш меҳнат қилиш эвазига эканлиги ибратлидир. Яна бир эсимда қолган нарса шу бўлдики, Туркияда исрофгарчиликка асло йўл қўйилмайди. Жуда катта ҳурмат-эҳтиром билан кутилган меҳмон дастурхонда бир неча турли таомдан фақат кўнгли истаганича олади, аммо ликопчаларда қолдирмаслиги керак. Овқатни исроф қилиш, яъни ошиқча олиб, емай қолдиришлик ҳам увол, ҳам гуноҳ ҳисобланади. Тўй маросимлари жуда қувноқ, лекин тежамли ўтар экан.

Республика хотин-қизлар комитети раёсати аъзоси сифатида яна бир мавзуга тўхтамоқчиман. Туркияда ажойиб анъана — аёлларга бўлган ўта маданиятли муносабат, катта ҳурмат ва эҳтиромдир. 3 смена ишлайдиган корхоналарнинг тунги сменаларида аёллар умуман ишламайди, кундузгида эса уларнинг 15—20 фоизи меҳнат қилади, меҳмонхоналарда фаррошлик ва бошқа хизматларнинг барчасини эркаклар бажаради. Ўқимаган аёллар бола тарбияси билан банд, дорилфунунларда 30—50 фоиз талабаларни қизлар ташкил қилади.

Турк халқидан менга қолган яна бир таассурот инсонга нисбатан ўта маданиятли, илтифотли бўлиш билан бир қаторда ўз қадриятларини сезган нафис инсоний мағрурлик бўлди. «Ўз қадрини билмаган ўзгалар қадрига етмас» деган ўзбек ва турк бобокалонларимизнинг ажойиб мақолига амал қилиб, биз ҳам ана шу юксак маданиятни фарзандларимиз онгига сингдирмоғимиз лозим. Шу маънода олганда олий билимгоҳимизда ўқитила бошлаган «Одобнома» дарсларидан умидимиз катта.

Абдумалик АБДУРАҲМОНОВ суҳбатлашди.

** Кўпнинг кенгашига*

ЮРТ БАЙРОҒИДАГИ ЎН ИККИ ЮЛДУЗ

ИНСОН насли дунёга келар экан, дунёнинг сирлари, воқеаларининг барчасини тугал англай олмайди, охирига ҳам етолмайди. Фақат келгуси авлодга қолдирган мероси унинг номини абадийлаштириши мумкин, агар бу мерос чинакам инсон учун хизмат қилувчи олтин мерос бўлса!

Ўзбек миллати азал-азалдан ажойиб олимлар, донишмандлари билан оламга машҳур. Асрлардан -асрларга ўтиб бораётган Хўжа Насриддин, Хотамтой, Жамшид, Қорун, Луқмон, Гўрўғли ҳамда Алпомиш каби ажойиб инсоний фазилатларни тарғиб қилувчи анъанавий образлар бизгача ҳам етиб келган. Ўзбек халқи фақат яхшилик, яхши фазилатлари билан ҳар бир ишда ўрнак бўлиб келган

Хўш, бизнинг давримизда-чи? Айни шу кунларда ўзбек халқининг келажаги маърифатли бўлиши учун, яхши инсонлар тарбиялаш учун, келажакка яхшилик уруғини қолдирмоқ учун нималар қилинаяпти? Биз авлодларга қандай соғлом фикр бера оламиз? Ҳаётимизда учрайдиган камчиликлар, нотўғри фикрлар-чи?

Менимча миллатимизнинг табиатан содда, ҳар жиҳатдан орқада қолишига оила, боғча, мактаблар, олийгоҳлар етарли даражада сабабчидир. Зеро бугунги ота-она, бугунги мураббий, бугунги ўқитувчи ана шу камчиликларга тўлиқ замонанинг маҳсулидирмиз. Келажак авлод учун боғчадан — мактабгача, мактабдан — меҳнатгача, меҳнатдан — ҳаётгача бўлган ахлоқ-одобга оид китоблар, қўлланмаларни кўпайтириш керак

Қадимги юнон файласуфи Суқрот:

— Ёшлар дарахт ниҳолига ўхшайдилар, қандай эгсанг шундай эгиладилар, — деган эди.

Муаллим маънавий ота, муаллима эса маънавий онадир.

Бир вақтлар шафқатсиз ҳаёт тўғри сўзлари учун Абдулла Авлонийни жазолади, зеро шу кунларда бу сўзлар тўғри бўлиб чиқмоқда: «Тилимизнинг ярмига форсий, арабий уланганини камлик қилиб, бир четига яна бир тилни ҳам ёпиштирмакдадурмиз. Дуруст, бизларга ҳукуматимиз бўлган бу тилни ўрганмоқ саодатдир, аммо ўз ерида ишлатмак ва сўзламак керак. Ахир аралаш-қуралаш қилмак тил руҳини бузадир».

Ҳақиқатан ҳам тил руҳи бузилди, нутқимиз аралаш-қуралашга айланди. Диққат-эътибор рус мактабларига қаратилди, жорий, имтиёзли, кўп қаватли бинолар, замонавий техника, кўргазма-ю қуроллар фақат ана шу мактаблар учун яратилди. Минг афсуски, қишлоқ мактабларига оз-моз эътибор берилди, ўқитувчигаку мутлақо! Миллий мактабларга эътиборсизлик, нотўғри мавзу, дастурлар ушбу ташвишли кунларимизнинг илдизи эди.

Мен миллий мактабларда синфларни табақалаштиришни қуйидагича бўлишини таклиф қилардим: 1-босқич: 1-3-синфлар мажбурий: 2-босқич: 4-7-синфлар мажбурий; 3-босқич: 8-11-синфлар ихтиёрий-махсус. Жуда кўп мамлакатларда (жумладан, Япония, Вьетнам, Миср мамлакатларида) мажбурий таълим 7-синфгача бўлиб, юқори 8-11-синфларда махсус йўлланма бўйича билим берилади.

Мен юқорида синф ўқувчилари босқичли ўқитилиши ҳақида гапирдим. Жуда бегона бўлмасликлари учун 1-3-синфларда ё 1-7-синфларда ўғил болалар ва қизлар бирга ўқисалар ҳам, махсус синфларга ўтганларида (8-11) албатта алоҳида ўқитилишлари шарт. Бунинг жуда кўп томонлари бор. Биринчидан, қизлар билан ўғил болаларнинг хатти-ҳаракатларини, юриш-туришларини ҳозир ажратиб бўлмаяпти. Ҳатто қизлар баъзан сўкинадилар, қўлларини пахса қилиб гапирадилар, уларни қизларча ҳаё-ибо, тавозега ўргатиш шу куннинг кечиктириб бўлмайдиган зарур ишларидандир. Дейлик, 8-11-синфларда ўқиётган қизларга турли фанлардан сабоқ берилаяпти. Ҳафтада бир кун УПК деб эълон қилинган. Мен юз фоиз ишонч билан айта оламан-ки, ана шу УПК машғулоти ҳафтада бир кун мактабнинг ўзида ўтса мақсадга мувофиқ бўлади, ҳозирда эса бу машғулотлар шунчаки ўтаяпти, ҳатто ўқувчилар билан суҳбатлашганимда уларнинг ўзлари ҳам УПКдан норози эканликларининг гувоҳи бўлдим.

Ёки ҳарбий таълим дарслари. Ярим йил давомида ҳарбий таълим берилиши, атом замонамизда қора милтиқни (кўп жойларда ёғоч) ёйиш ва жойлайвериш бир қараганда кулгили эмасми? Юқори синф қизларининг козел (эшак)дан сакраши, арқонга чиқиши, юмалаш каби машғулотлари-чи? Тўғри, спорт керак, аммо ёш йигитлар ё катта ёшдаги эркакларимизнинг қизларни шу машғулотлар билан шуғуллантиришларининг ўзи уларни бети-ю этини қотирмайдими? Қадимдан қизлар учун «тавозе» машғулотлари, бичиш-тикиш, пазандачилик ўргатилган-ку!

Адабиёт, тарих, география дарсларида бир чоракда икки марта «Ўз элат ва яшаб турган жойим» мавзусида мустақил машғулот киритишни таклиф қилардим. Бу ўринда кўпгина собиқ ўқувчилар қатори, шахсий тажрибамни айтиб ўтишни жоиз деб биламан.

Биз Октябрь районига қарашли Самарқанд Дарбоза ҳудудида туғилиб, ўша жойда вояга етдик, билим олдик.

Яшаб турган жойимиз Тошкентнинг бир дарбозаси, яъни Самарқандга олиб борувчи ёки у ердан келганларни кутиб олувчи дарбоза эканлигини яқинда (1990 йил) рўзнома орқали билиб олдик. Ёки биз яшаган маҳаллада ўзбек халқининг севимли адиби Абдулла Қодирийнинг файзли ҳовлиси жойлашган. Ўша табаррук хонадонга эса бирор марта зиёрат қилиш учун ўқитувчиларимиз олиб киришмаган, ҳатто бу ҳақда тушунча беришмаган.

Мана, 20-23 йил ўтиб, ўша хонадонга ўқувчиларимни олиб борганимда, уларнинг кўзларида қувонч ва ниманидир, кимнидир излаётганликларини, адиб ижод қилган шийпон устунларини сийпалаганларини кўриб кўзларимга ёш келди. Ахир сўз билангина эмас, сўзсиз ҳам меҳрларини тоблантирса бўлар экан-ку!

Менимча, математика, физика, астрономия дарсларида Беруний, Улуғбек, Али Қушчи, Бобур, Хоразмий каби боболаримиз ҳаёти ва ижодига, уларнинг дунёда биринчи файласуф, табиб, математик бўлганликларини тушунтиришга, онгига аждодларининг улуғ сиймосини сингдириш, улар билан фахрланишга ўргатиш керак.

Республикамизнинг мустақиллигини тан олаётган мамлакатлар бизга билим, касб эшикларини очишмоқда. Улуғбек номидаги жамғарма ёшларни айнан шу мақсадда тарбиялашга бел боғлаган. Демак, ўрта мактаб олийгоҳларга шундай талабаларни етказиб бериши лозим. Агар ҳозиргидек аралаш-қуралаш, ўз билишимизча дарс бераверсак, юқоридаги яхши ниятли ўртоқларнинг мақсадларини асло амалга оширишга ёрдам беролмаймиз. Тўғрисини айтганда маошларимиз икки баробар ошди, бу адолат тузини оқлолмаймиз.

Шуни таъкидлаш керак-ки, жуда кўп мактаб шароитлари кабинет системасига, табақалаштириш шароитига мос эмас.

Ўқувчилар либосининг ҳам миллий бўлишига эътибор бериш керак. Масалан, ўғил болалар ҳаво ранг ё оқ кўйлак кийса. Ўнг кўкрак тарафга байроғимиз рамзи — 12 юлдуз ва ойни кўрсатиш мақсадга мувофиқ келади. Қизларимиз ҳаво ранг юбка ёки кўйлак, кофта ё фартук ва чап кўкрак тарафига айнан ўша 12 юлдуз ва ой белгиси. Ана шу 12 юлдуз белгиси билан 12 ахлоқ нормасини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Мактабларда таълим-тарбияга оид насиҳатлар ёритилиши керак. Бу қуйидагича бўлиши мумкин. 12 қоида, яъни республикамиз байроғидаги 12 юлдуз:

⊙ Сенга ҳаёт бахш этган ота-онангнинг иззат-икромларини бажо келтир.

⊙ Ака-ука, опа-сингил, қариндош-уруғ, ёру-дўстларнинг муҳаббат ва садоқат ипи билан боғлан.

⊙ Ватаннинг чин, ҳақиқий фарзанди бўл, Ватан ва халққа хизмат қил, манфаат етказ.

⊙ Ёшлигингни, соф-поклигингни, сиҳатинг, номусинг, обрў ва эътиборингни сақла.

⊙ Лутфкор ва шафқатпарвар бўл. Бошларига мушкул иш тушган ва фалокатга эришганларга тасалли, ёрдам бер.

⊙ Бўш вақтларингдан бир қисмини одоб ва ахлоққа қарши бўлмаган ўйинларга сарф қилгин.

⊙ Ёлғончилар билан муомала қилма, бахил одам билан суҳбатдош бўлма, ҳасадчи билан бир ерда ўтирма.

⊙ Ҳунарсиз кишида хосият бўлмайди. Меҳнатдан, илму фандан, касб ўрганишдан узоқлашма.

⊙ Меҳнат инсонни уч балодан асрайди: юрак сиқилишидан, ахлоқий бузилишдан, муҳтожликдан.

⊙ Давлат мулки — мактаб мулки — сенинг мулкинг, укаларинг, сингилларинг мулки.

⊙ «Ассалому алайкум» билан тонгни қаршила, «Минг шукр»ла тунни кузат.

⊙ Келажакдаги меҳнатинг, касбингни биринчи синфданоқ танла, ўйла, фикр қил.

Юқоридаги таклиф, мулоҳазалар бир қараганда қилиб бўлмайдигандек туюлади, аммо чуқур ўйлаб синфлардаги ўқувчиларга назар солсак шундай қобилиятли ўқувчиларимиз борки, улар қобилиятсиз ўқувчилар билан аралашиб кетиб кўзга кўринмайдилар. Тарбия ҳам, таълим ҳам бир хилда берилиб, уларнинг қобилиятини ундек босиб қўямиз. Агар бугунги билим бериш усуллари билан давом этар эканмиз, XXI асрда ҳам ўзбек ўғлонидан Улуғбек, ўзбек қизидан ақлли, зукко Бибихоним етишиб чиқмайди.

Азиз касбдошлар! Мен ўз муаллимлик тажрибаларимдан келиб чиқиб, кўнглимдаги ниятларимни баён қилдим. Агар уларга бир назар ташлаб, ўз кўнгил туйғуларингизни изҳор этсангизлар, қани эди!

Муборак МАННОПОВА,

Тошкент районидаги 9-мактаб муаллимаси.

* Фан оламида

БУЮК ҚИРҒИНЛАР СИРИ НИМАДА?

ҲАЁТ материянинг яшаш формаси ҳисобланиб, у қадим замонлардан бери турли соҳа табиатшунос олимлари қатори файласуфларни ҳам қизиқтирган жумбоқдир. Унинг икки томони — ҳаётнинг ер юзида пайдо бўлиши ва тадрижий такомили кўпчиликни қизиқтириб келган ва қизиқтирмоқда. Ҳозирги замон текширишларига кўра Ердаги ҳаёт эволюцион равишда тараққий этиб, инқилобий кескин ўзгаришларни ҳам бошидан кечириб турган. Ҳаётнинг маълум бир геологик давр ичидаги эволюцион ўзгаришлари уларнинг муҳим шароитга мосланиш ёки ҳаёт учун кураш натижасида содир бўлади. Тез ва фалокатли қисқа вақт ичида турли таксон даражалари (тур, оила, зот ва бошқаларнинг) йўқолиб кетиши ва янгиланиб қайта пайдо бўлиш сабабларини тушунтириш эса тахминлардан нарига ўтмай қолди.

Еримизнинг геологик тарихий босқичларида баъзи жонзотларнинг бутунлай йўқ бўлиб кетиши ва улар ўрнида бошқаларининг пайдо бўлиши кишиларни ҳайрон қолдирадиган даражада глобал (Ер юзига таалluқли) ҳолатдир. Маълум бўлишича, биргина ерда ҳаёт бошланиш даври —фанеразойда қисқагина бир вақт давомида ҳам ернинг ҳайвонот олами бир неча марта ўзгарган (ўлиб-тирилган). Бундай ўзгаришлар токембрий даврида ҳам бўлганлигига ҳеч қандай шубҳа йўқ. Фақат унинг ҳаётий такомили паст ўрганилган холос.

Геолог ва палеонтологлар токембрий давридаги ҳаёт изларини охирги йиллар давомидагина топдилар. Рифей даврини олиб қарасак бу даврда зукарнотлар (ядроси ва ички ҳужайралари мураккаб бўлган жонзотлар) яшаганлиги кашф этилди. Лекин уларнинг барчаси фанеразой бошларидаёқ янги даврга ўта олмай ўлиб битганлар. Уларнинг нисбатан каттароқ (10—30 сантиметрли) вакиллари токембрийнинг охири — вендга ҳам етмасданоқ ўлимга маҳкум бўлишган. Шундай қилиб, венд охирини биринчи буюк қирилиш (ўлим) даври деб атасак бўлади. Шу сабабдан ҳам стратиграф олимлар литосферанинг фанеразой қисмидаги босқичлар — эра, перкод, ҳатто эпоха чегарасини бир турли жонзотларнинг ўлиб кетиши ва иккинчиларининг пайдо бўлиши, яъни ҳайвонот дунёсининг янгиланиш вақти билан белгилайдилар.

Кўплаб ҳайвонларнинг ер юзидан йўқ бўлиб кетиши билан қадим замонларда ҳам инсонлар қизиққанлар. Эпидокл (янги милод асрида V аср олдин), Лукреций (милоддан 1 аср олдин) ҳозирда яшамаётган қандайдир ҳайвонлар қачонлардир ер юзида яшаб, сўнгра қирилиб кетганликлари ҳақида маълумотлар келтирадилар. Лекин тошқотган ҳайвонларни ўрганиш ва ҳозиргилари билан солиштириш, уларнинг эволюцион тараққиёти ва бирданига ўлиб кетишининг сабаблари билан XVII—XIX асрлар давомида илмий асосларда шуғуллана бошланди ва бу тўғрида турли тахминлар вужудга келди.

XVIII асрнинг буюк табиатшуносларидан бири бўлган француз Ж. Кювье биринчи бўлиб геологик фалокатлар ҳақидаги ғояни ифода қилиб берди ва уларни буюк оламшумул ўлимларнинг бирданбир сабабчиси деб таъкидлади. Бу назария тарафдорлари ернинг геологик тарихида бўлган узундан-узоқ сокинлик даври қаторида қисқа пароксизм (тўнтариш) даврлари ҳам учраб туради, дейдилар. Ҳар қайси пароксизм даврида ҳозирда қабул қилинганидек, ер қобиғининг тузилиши ўзгариб туради (қайта тузилади). Бу ўз навбатида шу давр ичида ер юзи бўйича ҳамма ҳайвонларнинг, тўғрироғи, уларнинг кўпчилик турларининг қирилиб кетишига ва улар ўрнида бошқа турлари пайдо бўлишига сабаб бўлган. Сокинлик даврида эса янги пайдо бўлган ҳайвонларнинг яна бўлажак пароксизм даврига қадар эволюцион «гуллаш» тараққиёти давом этган. Шуни ўз вақтида айтиш зарурки, буюк ўлим ҳайвонлар ва ўсимликлар дунёсига баробар тегиб ўтган ва бу ҳодиса улар учун хос хусусият бўлган. Лекин ўсимликларнинг ўлими ҳайвонлар ўлимидан 1,5 геологик давр кечроқ содир бўлган. Бир ўлимнинг бу икки вақти олимлар олдига яна ҳам мураккаб муаммоларни қўймоқда.

XVIII асрдаги француз олимларидан яна бири А. Орбиньи ўзигача маълум бўлган умуртқасиз ҳайвонларнинг тошқотган намуналарини олдинма-кейин (даврий тартибда) 27 та геологик ярусларга жойлаштиради. Ҳар бир ярус ўзига хос жонзотларга эга, улар бир ярусдан иккинчи ярусга ўтмаган. Мабодо ўтганлари бўлса ҳам улар 1 фоиздан ошмаган, деган хулосага келади. Унинг фикрича, олдинроқ яшаган ҳайвон турлари ярус тепасида ўлиб битадилар, келгуси ярус бошларида олдингидан кескин фарқ қиладиган жонзот турлари пайдо бўлган. Ушбу ўзгаришларни бу олим ҳам сайёрамизда содир бўладиган геологик тўнтаришлар билан боғлаб тушунтиради. Лекин бир ярусдан иккинчи ярусга ўтиб, ҳаётларини давом эттирганларини фавқулодда тирик қолганлар деб атайди. Олим яратган фалокатлар назариясини кўпчилик замондошлар ва ҳозирги мутахассис олимлар томонидан қабул қилинмайди ва бунинг иккита сабаби бор; биринчидан, ўша табиий фалокатларнинг келиб чиқиш шароитлари аниқланмади — унинг «айбдори» ким эканлиги кўрсатилмади; иккинчидан, ҳайвонларнинг баъзи турлари ўша тўнтаришларга парво қилмай сезиларли ўзгармасдан яшашни давом эттираверганларининг сабаби очиб берилмади.

Табиий фалокатлар назариясига қарши чиққан инглиз олимларидан Ч. Лайель ер тарихида органик дунёнинг умумий ҳолати аста-секин ўзгариб борган деб янги назарияга асос солади. У ва унинг тарафдорлари умумжаҳон буюк ўлимларни эътироф эта туриб, ўз диққат-эътиборини бир геологик ярусдан иккинчига ўта билган жонзотларга кўпроқ қаратадилар. Уларнинг фикрича, буюк қирилишлар фақатгина геологик даврлар чегарасига мос келибгина қолмай, улар ер геологик тарихининг узлуксиз ҳодисасидир.

XIX аср ўрталарида Ч. Дарвин ва А. Уоллес «Табиий танлаш» назариясига асос соладилар. Бу назария уларнинг замондошлари томонидан ер тарихидаги буюк ўлимларнинг асосий сабабларини тушунтиришга асос бўлди. Улар фикрича, ернинг геологик тарихида қайси турлар яшаш шароитига яхши мослаша олиб, жисмонан кучли бўлса ўшалар яшашни давом эттирган, қолганлари эса ўлимга маҳкум бўлган. Шунингдек, олимлар бу жараёнга иқлим ўзгаришлари ҳам фаол таъсир кўрсатган деб уқтирадилар. Бу назария тарафдори бўлган палеонтолог олим Д. Соболев 1930 йилларда «газ» назариясини яратади. Унинг тушунтиришига қараганда буюк қирилишлар ер тарихидаги тоғ ҳосил қилувчи ороген кучларининг фаоллашган даврларига тўғри келади. Бинобарин, кўплаб вулқонлар ҳаракатга келиб ҳавони заҳарли газларга тўлдиради, фотосинтез кескин камаяди, кислород етишмаслиги туфайли қуруқлик ва сувда ҳаёт тўхтайди ёки кескин қисқаради.

Бизнинг асримизда ўша буюк ўлимлар сабабини самовий таъсирлар туфайли содир бўлган деб уқтирадиганлар ҳам пайдо бўлди. Бу назариянинг муаллифи немис олими О. Шиндевольф фикрича, фақат геологик даврлардаги самовий омиллларгина бутун ер куррасига бир хил таъсир кўрсата олган ва ички ҳужайралар ўзгариши натижасида баъзи турларгина ўлиб кетган, бошқалари эса яшаб қолган. Ҳозирги кундаги самовий омилларга тўхталиб, улар катта ўзгаришларга сабаб бўла олмайди, деб уқтиради у ва бу ҳолатни тушунтириб беради. Олим В. Блатов юқорида баён этилган ва бошқа кўп тахминларни синчиклаб текширгандан сўнг уларнинг биронтаси ҳам умумийликка даъво қила олмаслигини уқтиради ва ўз фикрини яна бир қатор далил ва мисолларда исботлаб, ҳозирги кунда у буюк ўлимлар ҳақида бир қанча фанний тасдиқланган далиллар борлиги тўғрисида тўхталиб ўтади. Биринчидан, Ер тарихида буюк ўлимлар бўлган — бу факт, ўлиш вақтлар оралиғи қисқа ва узоқ (узун) бўлган. Иккинчидан, бутунлай қирилиб кетган жонзотлар бўлмаган, фақат турлар, зотлар, оилалар ўлган. Шундай экан, синф ва ҳатто турлар ичида ўлимдан қўрқмайдиганлари бўлиб, улар ҳаётни давом эттираверган. Учинчидан, ҳайвонлар дунёси қатор ўсимликларда ҳам вақти-вақти билан янгиланишлар содир бўлиб турган. Лекин ўсимликларнинг янгиланиши ҳайвонларникидан бир неча 10 миллион йиллар кейин юзага келган.

Шу фактларнинг сабабини тушунтиришдан олдин В. Блатов ҳаёт асоси нима деган саволни ўртага ташлайди ва унга ўзича жавоб топади. Тадқиқотларга кўра, тирик жонзотларнинг ҳаёти ва ўлими ташқи таъсирлар билан узвий боғлиқ бўлиб, бунда уларнинг яшаш муҳити — рельеф, иқлим, озиқ-овқат ва ҳаводаги газ таркиби катта аҳамиятга эга. Геолог ва палеонтологларга маълумки, ер сатҳида иқлим, ландшафт ва озиқ-овқат манбалари геологик тарихда ҳеч вақт кескин, яъни фавқулодда ўзгармаган. Бундан ташқари, эволюцион тараққиёт жиҳатидан камолотга етган ҳамда улкан жонзотларгина ҳаёт билан видолашганлар. Уларнинг қирилиб кетишининг сабабчиси бўлган ташқи омиллар ичида ҳаводаги газ тартибининг ўзгаришлари асосий сабаб бўлган деб уқтиради олим. Ўлимнинг асосий айбдори газ бўлса, унинг таркибидаги кислород ўзгариши айниқса муҳим ва катта аҳамият касб этади. Бинобарин, Ернинг геологик тарихида ҳаводаги кислороднинг ўзгариши ҳаётнинг гуллашига ёки тугашига сабаб бўлган, кези келганда шуни ҳам айтиш керакки, олимлар ўртасида ҳаво таркибидаги углерод газининг ўзгариши ўлимнинг асосий айбдори дегувчилар ҳам бор. Лекин ўтказилган тажрибалар шуни кўрсатдики, ҳайвонлар (кемирувчилар) кислород тартибининг ўзгаришини сезиб, шу ондаёқ безовталанганлар, лекин углероднинг ўзгаришига унча парво қилмаганлар. Бошқа сўз билан айтганда, кислород камайиб кетиб, карбон гази кўпайгандагина кўзга ташланарли даражада ўзгаришлар содир бўлган. Лекин кислород кўпайган вақтда тирик жонзотларда ўзгариш сезилмаган. Бинобарин, ҳайвонлар ҳавода углерод газининг кўпайишига нисбатан эътиборсиз бўлсалар ҳам лекин кислороднинг арзимас даражада камайишига чидай олмайдилар ва бу аҳволни тездан сезиб ҳолсизлана бошлайдилар. Собиқ СССР ва чет элларда ўтказилган тажрибалардан олинган натижаларга кўра майда ҳайвонлар паст босим шароитида кислород билан нафас олишга қийналсалар катталари бемалол нафас олаверар экан. Бу ўз навбатида катта-кичик ҳайвонларнинг кислородга бўлган муносабатини аниқлаб берди.

Шундай қилиб, сайёрамизнинг геологик тарихида бир неча маротаба содир бўлган буюк ўлимларнинг сабабчилари орасида энг биринчиси кислород экан. Бинобарин, унинг ҳаводаги миқдори геологик босқичларда муттасил ўзгариб турган ва ўлим ёки ҳаёт ҳаводаги кислород миқдори билан боғлиқ бўлган. Кислород кўп ишлаб чиқарилган даврлардан нисбатан камроқ бўлган даврларга ўтиш пайтида ҳайвонлар яшаш шароитига мосланишга мажбур бўлганлар. Демак, ҳаёт аввало газ ёки кислород учун бўлган курашдир, деб хулоса қилади В. Блатов, зеро кислород ҳаёт асоси ҳисобланади. Шунинг учун ҳам бутун ер юзи халқлари осмонимиз мусаффолиги ва унда кислороднинг етарли бўлиши учун курашмоғи ҳозирги фан-техника тараққий этган замон талабидир. Мабодо биз кислород миқдорини камайишига қарши курашмас эканмиз, унинг салбий ҳолати сиз билан бизни ер юзидан супуриб ташлайди. Бунга юқорида баён этилган геологик қирғинлар тўла-тўкис мисол бўла олади.

Мирмажид ЗОКИРОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган геолог, геология-минералогия фанлари доктори.

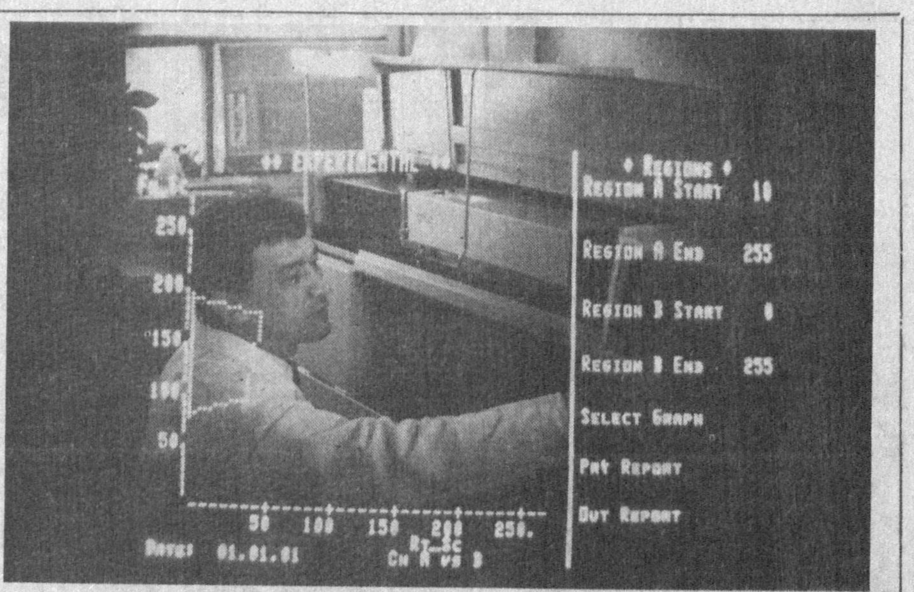

ЯНГИ ИЛМГОҲ

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги қошида Иммунология илмгоҳи ташкил этилди.

— Муассасамиз собиқ СССР Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Иммунология илмгоҳи филиали негизида барпо этилган, — дейди иммунодиагностика тажрибахонасининг мудири, тиббиёт фанлари доктори Руслан Рўзибоқиев. — Бешта тажрибахона ва учта клиник бўлимларда 80 га яқин иммунологлар фаолият кўрсатишяпти. Илмгоҳимизнинг асосий вазифаси инсон танасига зарарли моддаларнинг таъсирини ўрганиш мақсадида республикамиз аҳолисининг иммунологик ҳолатини ўрганишдир.

Илмгоҳ ходимлари турли иммунологик хасталикларнинг аҳоли ўртасида тарқалиш йўлларини ўрганиб, беморларни даволашнинг янги усуллари ва янги дори-дармонлар ишлаб чиқишмоқда. Бу борада илмгоҳ жамоаси Ўзбекистон Фанлар академиясининг Полимерлар кимёси ва физикаси илмий тадқиқот илмгоҳи олимлари билан ҳамкорликда дори-дармонларнинг инсон танасига кўрсатадиган таъсирини ўрганиш ишлари яхши йўлга қўйилган.

СУРАТЛАРДА: илмий-ташкилий услубиёт бўлимида ЭҲМ ёрдамида тажрибахоналардан келган ахборотлар тартибга солинмоқда; программачи Элдор Эрзин иммунодиагностика тажрибахонасида.

С. Величкин (ЎзА) сурати.

* Нодирабегим таваллудининг 200 йиллиги олдидан

«СОҚИЁ, ҚАДАҲ ТЎЛДИР!..»

ТАРИХИМИЗГА назар солсак, нафақат оддий касб, балки тожу тахт эгалари, давлат арбоблари орасида ҳам бир қўли билан салтанат изминини тутиб, иккинчи қўлида довот тебратган алломаларимиз кўплаб ўтганлигининг гувоҳи бўламиз. Зебуннисо, Гулбаданбегим, Моҳлар ойим — Нодира ана шундай буюк истеъдод эгалари бўлган маликаи давронларимиздир.

Малика Нодирабегим ҳақида сўз кетганда «Ишқ шевасини ошкора куйлаган шоира» деб тилга оладилар. У ўзининг бу эътиқодига форсийда битган ғазалларида ҳам содиқ қола олган. Нодирабегим ҳур фикрлари, дунёқараши билан кўплаб замондош шоираларга ўрнак бўлди, устозлик, ҳомийлик қилди. Фурқат, Муқимий, Нодим каби ижодкорларга Нодиранинг юксак қалб туғёни ҳосилалари бўлмиш ижодиёти илҳом бағишлади.

Нодирабегим ўзининг форсий назмидаги асарларини МАКНУНА тахаллуси билан яратди. У форсий ғазалларида фақат тахаллусини ўзгартирди, холос. Аммо эътиқоду оташин ғояларини ўзгартиргани йўқ. «Биту месўзад...», «Айш кўн...», «Эй гашти даврон...», «Дўстон гўёд...» деб бошланувчи қатор ғазаллари фикримизнинг ёрқин далили бўла олади.

Нодирабегим қаламига мансуб шундай бир байт мавжуд:

«Хушо оқилки, айлаб
яхшилиғ
бунёдини маҳкам,
Ўтар бу дайри фонийдин
ўзини некном айлаб...»

Ушбу байтни Нодирабегимнинг ўзига нисбатан қўллагим келади. Негаки, унинг маънавий бой ижодий мероси, шоира бу дайри фоний (ўткинчи дунё)да ўзидан нек (яхши) ном қолдира олганлигига гувоҳномадир.

Бу йил мумтоз адабиётимиз нодири замон шоираси Нодирабегим таваллудининг 200 йиллиги нишонланадиган сана муносабати билан улуғ шоира даҳосига чуқур ҳурмат изҳори сифатида унинг форсийда битган ғазалларидан бир нечтасини ўзбек тилига ўгирган эдим. Қуйида Моҳлар ойим Нодирабегимнинг «Эй дил...» ҳамда «Соқиё, қадаҳ, пуркон...» деб бошланувчи форсий ғазалларини оқшомхонлар эътиборига ҳавола этишни фарз деб билдим.

* * *

Нодира

ҒАЗАЛЛАР

Эй, дил, санамлар ишқиға толиби вафо бўлғайсен,
Аҳли вафолар ичра сен ҳам ҳамиша гадо бўлғайсен.
Бедардлар шевасидин бегона ўлтурмоқ яхшидир,
Дарди бор ҳар бир кўнгулга мудом ошно бўлғайсен.
Муҳаббат йўлида жондин жудоларни кўрай дерсан:
Шаҳидлар ҳоки тавфиға сўнг Карбало бўлғайсен.
Икки дунё салотини тиллар бўлсанг умрбод гар
Париюзлар қўйинда бир ошиқи гадо бўлғайсен.
Ҳамма ерда ғурур аҳлин суҳбатидин йироғ юргил,
Ўтир камтар кишилар-ла, ўздин ҳам фано бўлғайсен...
Муҳаббат гулшанининг яшноқ гули эргай вафо шаксиз,
Ҳар йўсинда сен, Макнуна, вафода бақо бўлғайсен.

* * *

Соқиё қадаҳ тўлдир, мавсуми баҳор келди,
Гул барги насимида бўйи васли ёр келди.
Гул очиб қулиб гулшан, ёқиб, лоладан гулхан
Гулистон сайли билан майга ихтиёр келди.
Май кайфидин этиб ноз, гулдан тўшаб поядоз,
Лоларанг кўйлакда боз сарви гулузор келди.
Ишқ баҳрига ғарқ бўлдим, савдосига тутилдим,
Таманносини кўрдим соҳилга такрор келди.
Муштоқларин кўздан йироқ бўлди жамоли,
Шу лаҳзада шабнамлар кўздан шашқатор келди,
Сенсиз, эй гули раъно, кеча чаманга бордим,
Сарв — беҳол, кўзимга гул — тикондек хор келди.
Жавлонин орзусида йиғлағайман, не ажаб,
Гўдакдек кипригимга ёшим найсавор келди.
Шаъм каби Макнуна қийналар бўлиб шайдо,
Ҳар кимса арзига бу дамда эътибор келди.

Форсийдан Дилмурод САИДОВ таржималари.

* Шифокор куюнчаклиги

Дугоналар, чекманг!

ШАНБА куни аёллар маслаҳатхонасидаги ишларимни тугатиб, менга бириктирилган ҳудудлардан бирида яшовчи Б. исмли ҳомиладор аёлдан хабар олгани уйига борсам, эшикни очган қариндоши:

— Вой, доктор, жуда вақтида келдингиз, тезроқ опамга ёрдам беринг, — деб мени уйига бошлаб кирди.

Не кўз билан кўрайки, бизнинг аёллар маслаҳатхонасида ҳисобда турувчи аёл менга бесаранжом кўзларини тикиб «ёрдам беринг» демоқчи, лекин нафас олиши жуда қийинлашиб гапира олмас эди. Дарҳол унинг нафас олишини бироз енгиллашишига ёрдам бердим. «Тез ёрдам» чақириб, ўпка касалликлари илмий-тадқиқот илмгоҳига олиб бордик. У ердаги шифокорлар фақат махсус асбоблар ёрдамида нафас йўлларидан талайгина хилтни олиб ташлагандан кейингина беморнинг аҳволи яхшиланиб нафас олиши енгиллашди, лекин ҳарсиллаш ҳали давом этмоқда эди.

Мен эса бу аёлнинг касаллик тарихини расмийлаштираётганимда бўлган суҳбатни эслардим...

Бемор аёл олий маълумотли бўлиб, меъморлик соҳасида ишлар экан, ўқиш ва иш билан бўлиб 30 ёшида турмушга чиққан. Икки маротаба ҳомиладор бўлиб, иккаласида ҳам болалар чала, яъни вақтига етмасдан туғилган ва бир неча кун яшаб нобуд бўлган. Кейин билсам бу аёл талабалик давридан бошлаб чека бошлаган, аввалари атрофдагиларга ҳавас қилиб, кейинчалик эса ашаддий кашанда сифатида кунига 10—15 тадан тамаки истеъмол қилган экан. Эндигина 39 баҳорни қаршилаган бўлса-да кўриниши 50 ёшдаги аёлларни эслатади, ранглари синиққан, озғин. Бир неча йиллардан бери йўталиб, бироздан балғам туфлаб юрган ва бу ўткинчи ҳодиса деб врачларга мурожаат этмаган, кейинчалик эса борган сари йўтал тутиши кўпайиб, аёлнинг аҳволи ёмонлашиб борган. Вақти-вақти билан нафас қисиши ҳосил бўлиб, бу ҳол узоқ давом эта бошлаган ва у ўпка касалликлари бўлимида бир неча вақт давомида даволаниб юрган.

Хўш, бу аёлда шунча мураккаб касалликнинг келиб чиқиш сабаблари нима-да, деган савол туғилади. Бунга асосий сабаблардан бири кашандаликдир. Бу ҳодисаларни тўлиқроқ тушуниш учун чекишнинг аъзои танга таъсири устида муфассалроқ тўхталиб ўтишга тўғри келади.

Инсон умрининг узун бўлишини таъминлайдиган омиллардан бири тоза ҳаводир. Шунинг учун бир аср ва ундан ортиқ умр кўрганларнинг аксарияти тоғли жойларда яшаган ва доимо тоза ҳаво билан нафас олган одамлардир.

Тамаки тутунининг нафас аъзоларига таъсири жуда кучлидир. Жумладан, нафас йўлларига заҳарли таъсир этувчи никотинда 30 хил кислота, 20 дан ортиқ алкогол, 27 хил альдегид, апкетон, 80 хил саратон касаллиги келтириб чиқариши мумкин бўлган бирикмалар ва радиактив моддалар бор. Аввалига тамаки тутуни нафас йўлларининг шиллиқ қаватига таъсир этиб, у ердаги безлар фаолиятини кучайтиради. Натижада балғам ҳосил бўлиши зўрайиб, уни ташқарига чиқариш заруряти туғилади. Бунда йўтал ҳосил бўлиб, кашанда безовталанади. Ҳужайраларнинг турли таъсиротларга нисбатан чидамлилиги сусайиб, улар таъсирида шиллиқ қаватларнинг яллиғланиши — сурункали трахеит, бронхит, альвеолит каби касалликлар ҳосил бўлади. Шунингдек ўпка тўқималарининг ҳам турли таъсиротлардан ўзини асраш хусусияти (чидамлилиги) камаяди. Бу эса ўпканинг турли касалликларини, чунончи, зотилжам, сил, рак ва бошқаларнинг келиб чиқишини осонлаштиради.

Шу нарса аниқланганки, бир қути тамаки чекиш натижасида танага катта миқдорда ис гази киради. Натижада газ алмашинуви бузилади. Бу ҳодиса айниқса юрак мускулларининг кислород билан таъминланишини издан чиқаради. Натижада чекувчиларда юракнинг стенокардия касаллиги 13 марта кўп учрайди ва кўпинча у инфаркт билан якунланади (бу хасталик чекмовчиларга қараганда 12 марта кўп учрайди).

Тамаки таркибидаги моддалар овқат ҳазм қилиш тизимига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Тамаки сўлак таркибини ўзгартиради, бу ўз навбатида ошқозонда овқат ҳазмини бузилишига олиб келади. Тамаки таркибидаги моддалар оғиз бўшлиғидаги аъзолар — тил, тиш, шиллиқ қаватларга таъсир этиб, уларда ўзгаришлар ҳосил қилиб тиш эмал қаватининг бузилиши, кейинчалик уларнинг тўкилишига сабаб бўлади. Ошқозонда эса кўпинча сурункали гастрит ҳосил қилади. Бу ҳодиса сўлак билан кираётган никотиннинг ошқозон шиллиқ пардасига, унинг деворидаги қон томирларига ва асаб толаларига таъсири натижасида келиб чиқади. Тиббиётда ҳатто «чекувчилар гастрити» деган касаллик ҳам бор.

Ҳомиладор аёлларда одатда овқат ҳазм қилиш бирмунча ўзгаради, чекувчи аёлларда эса бу ўзгариш анча чуқур бўлиб, аъзои танни ҳолсизлантиради. Шуни алоҳида кўрсатиб ўтиш лозимки, тамаки чекишда ҳосил бўладиган концероген моддалар, айниқса бензиприн она қорнида такомиллашаётган эмбрион тўқималарига, яъни ўсаётган болага жуда кучли таъсир кўрсатиб, унинг нормал тараққиётини бузади, натижада бола турли нуқсонлар билан туғилиши мумкин. Махсус текширишларнинг кўрсатишича, чекувчи аёллардан туғилган болаларнинг ўртача вазни чекмовчи аёлларникига қараганда 150—240 грамм кам бўлади. Нуқсонлар билан туғилган болаларнинг бир ёшгача бўлган давридаги ўлими соғлом туғилганларга қараганда бир неча маротаба кўпдир. Америка Қўшма Штатларида чекиш натижасида йилига 50 ҳомиладор аёл бола ташлайди, шунингдек, вақтидан илгари туғилган болаларнинг аксарияти чекувчи аёллар фарзандидир. Чекиш оқибатида эса ҳар хил касалликлардан йилига 5000 аёл ҳалок бўлади.

Яна шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, чекувчилар билан бир қаторда чекмайдиган, лекин тамаки тутуни тарқалган хонада яшовчи одамларга ҳам унинг юқорида кўрсатиб ўтилган барча зарари ўз таъсирини кўрсатади. Буни одатда суст кашандалик, яъни чекмай туриб, тамакидан зарарланиш дейилади. Шунинг учун уйингиз ва атрофингиздаги чекувчиларга ҳам бефарқ қараманг!

Дилфуза АЪЗАМОВА.

* Бугун «Ўзбекфильм»да

«ГУНОҲ»

ФАРҲОД Ҳайдаров кинончиларнинг ўрта бўғинига мансуб ижодкордир. Унинг санъатга кириб келиши актерликдан, сўнг иккинчи режиссёрликдан бошланди. У ўзбек студиясининг кўплаб асарларида катта-кичик роллар ижро этди. Улар орасида «Ўтган кунлар», «Ҳаёт мазмуни», «Оловли йўллар» каби томошабинлар эътирофига сазовор бўлган фильмлар бор.

Ф. Ҳайдаров актёрлик билан машғул бўлар экан, кинорежиссура сирларини ўрганишдан ҳам эринмади. Фаолиятини ўзи каби актёрликдан бошлаган дўсти Исамат Эргашевнинг «Тошсанам» фильмида иккинчи режиссёр сифатида қатнашгандан сўнг, мустақил равишда «Чантраморэ» деб номланган картинани суратга олди. Бироз мавҳум, ғалатироқ номланган мазкур фильм икки ҳамқишлоқ дўст ҳақида, меҳр-оқибат, рўшнолик ҳақидадир. Афсуски, мутлақо қоришмалардан йироқ, чинакам миллий асар бўлган «Чантраморэ»ни маблағ йўқлиги учун кучайтиролмай, томошабинларга кенг намойиш этилмай қоляпти. Лекин режиссёр ҳозирги танг аҳволдан умидсизланмади, ўз сценарийси бўйича яна бир фильм яратишга жазм этди. «Гуноҳ» деб аталган бу фильм яна қишлоқ ёшлари, уларнинг турли қараш ва ички оламлари ҳақидадир.

..Нурали билан Басира бир қишлоқда катта бўлишган. Мактабни тугатишгач, тақдир тақозоси билан Тошкентга ўқишга келишади. Улар бу ерда учрашиб туришади. Бора-бора икки ёш ўртасидаги ҳурмат, тотувлик, эътибор муҳаббатга айланади. Лекин ўзига тўқ оилада ўсиб-унган Басиранинг туйғулари беқарор, муносабатлари ўзгарувчан эди. Бунинг устига ширали овози билан давраларда қўшиқ айта бошлаши Басирани аввалги қишлоқи содда, самимий қизга сира ҳам ўхшатмай қўйди.

Аста-секин Нуралига менсимай қарай бошлайди. Оқибат шу бўладики, ўз ҳузур-ҳаловатини ўйлаган жувон норасида гўдагини Нуралига ташлаб кетади. Бироқ, ҳар бир гуноҳ бу дунёда жазосиз қолмайди. Кунлар ўтган сайин Басиранинг атрофида гирдикапалак бўлганлар аста-секин ўзларини торта бошлайдилар. «Давринг келди — сур бегим, давринг кетди — тур бегим», деб шуни айтадилар-да..

Ёшлар ҳақида ҳикоя қилувчи бу фильм барчамизни лоқайд қолдирмайди, деб ўйлаймиз. Ролларга таклиф этилган ижрочилар дастаси ҳам диққатга сазовор. Басира ролини ёш, истеъдодли актриса Юлдуз Ҳамидова («Бозор кўрмаган йигит», «Чантраморэ», «Темир эркак») ижро этган. Бу сафар Юлдузхоннинг зиммасига анча мураккаб, қийин образ юклатилган. Ҳаммамизга яхши таниш Шоҳсанам Қиличева ҳам ўзига хос роль ижро этган. «Оқ бино оқшомлари» фильми орқали таниш бўлган Ҳамза номли театр актёри Фотиҳ Жалолов Нурали образини талқин этади. Шунингдек, фильмда Ҳабиба Охунова, Ўлмас Алихўжаевларни ҳам кўрамиз.

Айни кунларда фильм устидаги ишлар қизғин кетяпти. Тасвирчи Тальат Мансуров яқинда Чорвоқдан қайтди. Фильм «Ўзбекфильм» қошидаги киноактёрлар ижодий ишлаб чиқариш уюшмаси томонидан яратиляпти.

Жамила НИШОНОВА.

СУРАТДА: «Гуноҳ» фильмидан лавҳа.

Р. Ғофирбеков сурати.

ЧОРРАҲА

Тошкент шаҳар Давлат автомобиль назорати бошқармаси ходимлари ўз хизмат жойларида сергаклик билан ҳайдовчиларнинг тезликни меъёридан оширмасликларини доимо текшириб борадилар.
Чапдаги суратда: Тошкент шаҳар ДАН ходимлари тезлик ўлчайдиган асбобни синаб кўрмоқдалар.
Қишин-ёзин, ҳар қандай об-ҳаво шароитларида ҳам йўл-транспорт назоратининг куюнчак ходимлари қоида бузишликнинг олдини олишга тайёрлар.

Тижоратнинг ривожланиши, бозор иқтисодиёти шароитига ўтишимиз билан бизнинг республикамизда ҳам транспорт воситалари тобора кўпайиб бормоқда. Табиийки, ўз-ўзидан йўл ҳаракати қоидаларини бузувчилар ҳам кўпаяди. Шуни эътиборга олган ҳолда «Йўл ҳаракати, қоидаларини бузганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида» Ўзбекистон Республикасининг Қонунини 1992 йилнинг 1 июнидан амалга киритиш тўғрисида жумҳуриятимиз Олий Кенгашининг қарори чиққан эди. Биз Тошкент шаҳар ички ишлар бошқармаси Давлат автомобиль назорати бошқармаси бошлиғининг ўринбосари, милиция подполковниги Умар АЗИМОВдан ушбу янги Қонунни шарҳлаб беришни илтимос қилдик.

Мутасаддилар фикрича...

ЯНГИ ҚОНУН КУЧГА КИРГАЧ

— Янги Қонуннинг жуда кўп афзал томонлари бор. Жумладан, республикамизда йўл ҳаракати қоидалари бузилишининг ҳисобга олинишини такомиллаштириш мақсадида яна ҳайдовчи гувоҳномасининг талони жорий этиляпти.

Табиийки, талони 2 марта тешилган ҳайдовчи жуда эҳтиёт бўлиб ҳаракат қилади, қоидани ўйлашиб бузади. Илгарилари далолатнома (протокол)ни ҳайдовчилар давлат белгисисиз юрганда, авария содир этганда ва темир йўлнинг ўтиш жойларида қоидани бузганда тузардик. Ўшанда ҳам қоидани бузганга нисбатан кўриладиган чора жуда енгил эди. Айниқса шошқалоқ ҳайдовчилар томонидан темир йўлнинг ўтиш жойларида кўп тўқнашувлар содир қилинади. Шуни ҳисобга олган ҳолда бундай жойларда қоидани бузган ҳайдовчиларга 100—200 сўм миқдорида жарима солинади ёки транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан 6 ойдан 1 йилгача маҳрум қилинади. Агар шундай қоидабузарлик бир йил ичида иккинчи марта содир этилса ҳайдовчи 300 сўмгача жарима тўлашга ёки 1 йилдан 2 йилгача «дам олиш»га мажбур.

Авваллари кўпгина машиналарнинг ойналари қорайтириб юрилганлигининг гувоҳи бўлардик. Бу машинани ким бошқараётганини аниқлашда мушкуллик туғдирарди. Чунончи, машинани тўхтатсак, агар кайфда руль бошқараётган бўлса бир неча ўн метрдан сўнг ҳайдовчининг ўрнига бошқа одам тушиши мумкин эди. Умуман, давлат андозаси бўйича ойналарни 30 фоизгача қорайтириш рухсат этилган. Ундан ортиғи қоидабузарлик ҳисобланади ва шундай транспортни бошқарган ҳайдовчига 30 сўмдан 50 сўмгача жарима солинади. Шунингдек, Давлат андозасини бузган ҳолда ойна чиқарган корхона ишчиларидан 100 сўм, раҳбар ходимларидан эса 200 сўм жарима олинади. 1 йил ичида иккинчи марта шундай ҳол юз берса ҳайдовчилар 3 ойдан 1 йилгача машина бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилинадилар, корхона ишчиларига 200—500, раҳбарларга эса 1000 сўмгача жарима солинади. Шу йилнинг биринчи июнидан эса Давлат автомобиль назорати ходимлари ва диагностика марказлари, техник кўрикдан ўтказиладиган пунктлар шаҳримизда ишлаб чиқарилган қорайтириш миқдорини ўлчайдиган асбоблар билан таъминланадилар.

Кўпинча ЗАГСдан ўтаётган пайтда машиналар гуруҳи барча йўл қаторларини эгаллашлари, қизил чироқда ҳам ўтиб кетишлари ва шаҳарда узлуксиз сигнал чалиб шовқин солишларининг гувоҳи бўлганмиз. Ёки мотоциклчилар ҳам катта гуруҳ бўлиб худди шундай қоида бузилишларига йўл қўйишади. Буларга ҳам қатъий чоралар кўрилади. Чунончи, ҳаракат қоидасини биринчи марта бузганларга 100 сўм жарима солинади ёки 3 ойгача машина ҳайдаш ҳуқуқидан маҳрум қилинади. Агарда бу ҳол иккинчи марта қайтарилса жарима миқдори 200 сўмгача етади ёки 3 ойдан 6 ойгача ҳайдовчи «дам» олади.

Кўпчиликни спиртли ичимлик ичган ҳолда машина бошқарганларга қандай жазо берилиши қизиқтирса керак. Энди маст ҳолда қўлга тушганлар 1000 сўмдан 2000 сўмгача жарима тўлайдилар ёки 1 йилдан 3 йилгача машина бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилинадилар. Мабодо кайф ҳолда машина бошқарса-ю, ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлмаса, у ҳолда 2000 сўм жарима солинади.

Шунингдек, илгариги Қонунга қўшимча равишда гиёҳванд модда ёки кайф қилдирувчи хабдорилар истеъмол қилганларнинг ҳам жавобгарликка тортилиши кўзда тутилади.

Юқорида жуда кўп ерларда ҳайдовчиларнинг транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқидан маҳрум этилиши ҳақида тўхталдик. Шу ўринда ҳақли савол туғилиши мумкин: бундай шахслар, яъни автомашина ҳайдаш ҳуқуқидан маҳрум этилганлар ўзбошимчалик билан машина ҳайдасаларчи, унда нима бўлади? Бундай ҳолда юқоридаги шахсларга беш юз сўмдан минг сўмгача миқдорда жарима солинади.

Айрим ҳолларда машина эгасининг транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқига эга бўлмаган (ҳайдовчилик гувоҳномаси йўқ) қариндошларининг ҳам бемалол машина ҳайдаётганларининг гувоҳи бўламиз. Бундайларга юз сўмдан уч юз сўмгача жарима солинади.

Баъзан қатнов тиғиз кўчаларда машиналарнинг светофор чироқларига ҳам риоя қилмай жуда юқори тезликларда ҳаракат қилаётганини кўриб қоламиз. Яъни, қоидани бузган ҳайдовчилар ДАН ходимлари тўхтатганда уларга бўйсунмай қочиб кетишади. Натижада катта йўлларда хавфли вазиятлар юзага келади, йўловчиларнинг ҳаёти таҳлика остида қолади. Энди бундай «чаққон» қоидабузарларнинг ҳам етти ўлчаб бир кесишларига тўғри келади. Зеро, юқоридаги ҳоллар юз берса «қочоқ» ҳайдовчилар 1000—2000 сўм миқдорида жарима тўлайдилар ёки 1 йилдан 3 йилгача транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилинадилар. Яъни, улар кайф ҳолда руль бошқарган ҳайдовчилар билан тенг жазога тортиладилар.

Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг маст ёки маст эмасликларини белгиланган тартибда аниқлаш учун текширувдан ўтишдан бош тортишлари ёки йўл-транспорт ҳодисаси иштирокчиларининг авария бўлган ердан ўзбошимчалик билан кетиб қолишларига ҳам энди бирмунча қаттиқ жазо белгиланди. Улар минг сўм миқдорида жарима тўлайдилар ёки 1 йилдан 3 йилгача барча турдаги транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқидан маҳрум этиладилар.

— Умар Усмонович, кўпчиликни қизиқтирган савол. Агарда бошқа республикалардан келган ҳайдовчи йўл қоидаларини бузса унга қандай чоралар кўрилади?

— Мабодо у маст ҳолда машина бошқарган бўлса далолатнома тузилади ва ҳайдовчилик гувоҳномасини олиб ўша республиканинг ДАН бошқармасига юборамиз. Ўзига эса бир кундан сўнг вақтинча машина ҳайдаш талонини бериб юртига жўнатамиз. Мабодо бундай шахс томонидан авария содир қилинса у киши шу ернинг ўзида жиноий жавобгарликка тортилади.

— Яна бир ҳақли савол туғилади. Машина қандай тезликда кетаётганини ўлчайдиган ДАН ходимлари кўпинча ҳайдовчиларга кўринмасдан фаолият кўрсатишга ҳаракат қиладилар. Бу баъзан кишиларда нохуш таассурот туғдиряпти. Бу ерда қонун бўйича иш тутиляптими ёки йўқми?

— ДАН ходимларининг кўринмасдан туриб ҳайдовчилар виждонан қоидага риоя қиляптиларми ёки йўқми текширишга ҳақлари бор. Чунки биз қандайдир йўллар билан ахир ҳайдовчиларни инсофга чақиришимиз керакку. Умуман, Давлат автомобиль назорати ходимларининг иш низомида транспорт воситаларини ҳамда ўз ходимларининг иш-хизматини пинҳона равишда текшириш ҳам қонуний равишда акс этган.

— Янги Қонун кучга кириши муносабати билан иш кўлами кенгайиши табиий ҳол. Шу замонавий техника воситалари ила қандай таъминланяпсизлар?

— Ички ишлар вазирлиги, шаҳар ҳокимлиги раҳбарлари ҳамда шаҳар ички ишлар бошқармаси раҳбарияти бизларни имконият даражасида қўллаб-қувватлаб, кўмак бермоқдалар. Жумладан, ўтган йили шаҳар ДАН бошқармасига 10 та янги енгил машина ажратилди. 20 га яқин тутун миқдорини текширувчи ва 70 та атрофида радиостанция ва бошқа техника воситалари билан таъминлашди.

Ниятимиз транспорт воситаларини бошқарувчилар, пиёдалар йўл ҳаракати қоидаларини бузмасалар. Айниқса, катталар болаларга кўчада юриш қоидаларини ўргатиб, ўзлари ўрнак бўлишларини илтимос қилардим. Токи йўл-транспорт ҳодисалари камайсин. Зеро, инсоннинг соғлиғи ва умри ҳеч нарса билан ўлчаб бўлмайдиган бебаҳо дурдонадир.

Суҳбатдош Дилшод ИСРОИЛОВ.

Ғолибларни табриклаймиз

ТОШКЕНТ шаҳар Ҳокими ижроия маҳкамасининг Ички ишлар бошқармаси Давлат автомобиль назорати бошқармаси ҳамда «Тошкент оқшоми» рўзномаси муҳарририяти томонидан ўтказилган Йўл ҳаракати қоидаларининг билимдонлари танлови ҳам ўз ниҳоясига етди. Охирги икки саволимизга Самарқанд вилояти, Оқдарё райони, Ленин кўчаси, 12-уй, 13-хонадонда истиқомат қилувчи Жаҳонгир Умиров тўғри жавоб юборган. Вазифа қийинлиги туфайли бошқа кўпгина муштарийларимиз ё биринчи ёки иккинчи саволнинг ўзига тўғри жавоб йўллаганлар.

Рўзномамиз муҳарририяти танловда қатнашган барча билимдонларга миннатдорчилик билдиради. Жаҳонгир Умиров, Учқун Юсупов, Анваржон Орипов, Ғулом Луқмоновларни эса «Йўл ҳаракати билимдонлари — 91» танловининг ғолиблари сифатида муборакбод этади.

СУРАТДА: тўқнашув юз берган жойга етиб келган Давлат автомобиль назорати хизмати ходимлари дарҳол ҳақиқатни ойдинлаштиришга киришадилар.

Рустам Шарипов суратлари.

ҲАМЖИҲАТЛИК ДАРКОР

ХИЗМАТИМ Тошкент шаҳар Давлат автомобиль назорати бошқармасида, болалар иштирокида содир бўлаётган йўл транспорти ҳодисаларининг олдини олиш ва йўл ҳаракати қоидаларини тарғиб қилишдан иборат. Биз доимо ҳодисалар ҳисобини ўтган йилдагига таққослаб унчага кўп ёки бунчага кам деб олиб боришга ўрганиб қолганмиз. Аслида ўша кўплик ёки камликни белгилайдиган чегара борми? Менимча йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас. Токи йўл транспорти ҳодисаларида бир киши бўлса ҳам жароҳатланар экан бу кўп. Чунки инсоннинг соғлиғи, умри ҳар қандай таққослов ва қиёслардан ҳам юқори туради.

Ҳозирги кунда ҳаётимизнинг ажралмас қисмига айланган автомобилга қўшилиб, йилдан-йилга у билан боғлиқ бахтсиз ҳодисалар, автофалокатлар ҳам кўпайиб бормоқда. Унга йўлиқиб шикастланганлар ёши вояга етган бўлса бир нав-а, агар бола бўлсачи, унда фожиа. Маълумотларга назар солсак содир бўлаётган ҳодисаларнинг ҳар учтадан биттаси болалар иштирокидадир. Бундай мудҳиш кўргиликнинг олдини олиш учун тарбиянинг бош ўчоқларидан бўлмиш мактаблар ва болалар боғчаларида нималар қилинаяпти?

1989 йилдан бошлаб йўл ҳаракати қоидалари дарслари 17 соатлик режа асосида ўқитувчиларга ҳақ тўлаш йўли билан қўшимча тарзда ўқитилиши керак. Фақат қачон деган савол туғилади? Бошланғич синфларда ўз номи билан дарсдан ташқари қўшимча соат ҳисобига. Аммо муаллимнинг зиммасида ана шу вақтда ҳаракат қоидасини ўргатишдан ташқари, болаларнинг давомати, фанларни ўзлаштириши, хулқ атвори ва шунга ўхшаш масалаларни ҳам кўриб чиқиш муаммоси ётади. Мана шулар юқорида келтирганимиз 17 соат ичида ҳал қилиниши зарурлигини эътиборга олсак, йўл ҳаракати қоидасини ўргатишга қанча вақт қолиши равшанлашади.

Ўрта синфларда бу дарс факультатив соат ҳисобига ўтилиши керак. Аммо факультатив соатлар бирор алоҳида олинган фанни чуқур ўрганилиши учун ажратилганини назарда тутсак, яна кейинги вақтларда кўпчилик мактабларда бирор соҳа ёки фан йўналишида чуқур билим бериш йўлга қўйилганлигини эсласак, болаларга факультатив соатларда нималар ўргатилиб ўқитилиши маълум бўлади. Тўғри, мактабларда шундоқ ҳам дарс соатлари етишмайди, лекин болаларга ўргатилаётган барча фанлар улар вояга етгач мустақил ҳаётга қадам қўйганда асқотса, йўл ҳаракати қоидаси у тетапоя қила бошлаганидан то умрининг охиригача керак. Чунки автомобилнинг ҳаётимизда тутган ўрни бундан буён ортса ортадики, лекин камаймайди. Демак, мактаб ва мактабгача муассасаларда болаларга ҳаракат қоидасини ўргатиш ишлари билан жиддий шуғулланмоқ керак.

Бу гаплар билан мен болаларга ҳаракат қоидасини ўқитиш ва ўргатиш ишларини фақат ўқитувчилар ва тарбиячилар зиммасига юклаб қўймоқчи эмасман. Бу вазифани амалга оширишда энг масъул кишилар ҳам борки улар ота-оналардир. Оила аъзоларидан бирор кимса транспорт воситасига тааллуқли иш билан шуғулланмайдиган хонадон ҳозирги кунда кам топилади. Шундай бўлгач болаларга йўл ҳаракати қоидасини ўргатиш боғча ва мактаблар иши деб бу ишга совуққонлик билан қараш ота-оналар томонидан ўта масъулиятсизликдир.

Ана энди бу борада ДАН фаолиятига келсак. Давлат автомобиль назорати ходимлари мактаб ва болалар боғчаларида, маҳалла комитетларининг мажлисларида йўл ҳаракати қоидаси юзасидан суҳбатлар уюштирмоқда. Ҳар хил «Светофор» мусобақаларини ўтказишда амалий ёрдам бермоқда. Аввал район, сўнг шаҳар миқёсида бу мусобақалар кўригини ўтказилишини ташкил қилади. Имкон даражасида йўл транспорти ҳодисаларининг олдини олишни тарғибот қилувчи методик қўлланма ва кўргазмали қуроллар тайёрлаб болалар муассасаларига тарқатади.

Умуман олганда, фарзандларимизни бахтсиз ҳодисалардан асраш, соғ-саломат униб ўсишига шароит яратиш барчамизнинг бурчимиз.

Рамзиддин МУҲИТДИНОВ,
Тошкент шаҳар Давлат автомобиль назорати бошқармасининг ходими, милиция катта лейтенанти.

СУРАТДА: ҳар кунн Тошкент шаҳар Давлат автомобиль назорати бошқармасида режалаштириш мақсадида йиғилиш бўлиб ўтади. Унда ДАН ходимлари олдига янги вазифалар қўйилади.

Владимир Молчанов сурати.

ЭЪЛОН ВА БИЛДИРУВЛАР

ТОШКЕНТ МАҲАЛЛИЙ ХАЛҚ ЁШЛАРИ ЭЪТИБОРИГА!

Сиз ўрта мактабни битириш арафасидасиз. Келгусида қандай касб танлаш ва ким бўлиш масаласини ечмоқдасиз. Бу муаммони ҳал қилишда биз сизга ёрдам беришга тайёрмиз. Тошкент шаҳар почта алоқаси ва матбуот тарқатиш бирлашмасида ишлаш учун малакали миллий кадрлар тайёрлаш мақсадида бу йилдан бошлаб Тошкент алоқа коллежида почта алоқаси бўйича кичик муҳандислар тайёрлаш факультетига ёшлар қабул қилиш бошланди. Ўқиш муддати кундузги бўлимда — 2,5 йил. Коллежни тугатган ёшлар иш билан таъминланадилар.

Маълумотлар олиш учун қуйидаги манзилга мурожаат қилишингиз мумкин: **Тошкент шаҳри, 1-Май кўчаси, 7-уй. (Почтамт биноси) кадрлар бўлими. Телефон: 33-12-64.**

«ЛЕВЕНТУЛЬ» ТИКУВЧИЛИК ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИ

ҲАР ҚАНДАЙ ТОИФАДАГИ ТИКУВЧИЛИК МАШИНАЛАРИНИ СОТИБ ОЛАДИ.

Мурожаат қилиш учун телефон: **76-09-29.**

«Лезентуль» тикувчилик ишлаб чиқариш бирлашмаси.

«Союзреклама» акционерлик жамиятининг «Сарбон» Ўзбекистон реклама агентлиги

ДИҚҚАТ: ЯНГИЛИК!

«ЭТАЛОН» ЎЗБЕКИСТОН ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИ АВТОҲАВАСКОРЛАРГА «САЛОН ИЧИГА ЎРНАТИЛАДИГАН ФАОЛ АНТЕННА»НИ **ТАВСИЯ ЭТАДИ**

Антенна 150 кГудан 22,5 мГц (Узун тўлқин, ўрта тўлқин, қисқа тўлқин)гача частоталардаги ва 65,8 мГцдан 74 мГц (Ультра-қисқа тўлқин)гача частоталардаги сигналларни қабул қилади.

Антенна орқа кўзгу ортидаги шамол тўсқич ойнанинг марказий қисмига ўрнатилади. У автомобилни бошқаришда мутлақо халал бермайди ва жароҳатлаш хавфига эга эмас.

Сиз бундай антеннани автотоварлар, авто-эҳтиёт қисмлари дўконларида, «Электроника» дўконида, 18-техника хизмати кўрсатиш станциясидан сотиб олишингиз мумкин.

«Эталон» Ўзбекистон ишлаб чиқариш бирлашмаси.

«Союзреклама» акционерлик жамиятининг «Сарбон» Ўзбекистон реклама агентлиги.

УСМОН ЮСУПОВ НОМЛИ МАДАНИЯТ УЙИ

қуйидаги пуллик гуруҳларга

ҚАБУЛ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

— САРТАРОШЛИК САНЪАТИ — Соч қирқиш, моделлаштириш асослари, эркаклар ва аёллар причёскалари, уй шароитида сочларни кимёвий усулда жингалак қилиш ва бўяш.

Ўқиш муддати — 1 ой. Курсни битирганларга белгиланган намунада гувоҳнома берилади;

— катта ёшдагилар ва болалар учун ҲОЗИРГИ ЗАМОН ЎЗБЕК ТИЛИНИ ЎРГАНИШ.

Ўқиш мудати: катталар учун — 2 ой, болалар учун — 4 ой.

Машғулотлар гуруҳлар тўлишига қараб бошланади.

Ўзаро манфаатли ҳамкорлик учун жадал ўқитиш услубини эгаллаган тажрибали ўзбек тили ўқитувчиси таклиф этилади.

Манзилимиз: Чилонзор даҳаси, 11-мавзе, 57-уй.

Мулоқот телефони: 76-15-79, ҳар куни соат 10 дан 17.00 гача.

МАРКАЗИЙ «ПАХТАКОР» СТАДИОНИДА

Ўзбекистон Республикаси чемпионати

Олий лига командалари ўртасида

ФУТБОЛ

6 май соат 17.00 да

«Пахтакор» (Тошкент) — «Чирчиқ» (Чирчиқ)

11 май соат 17.30 да

«Пахтакор» (Тошкент) — «Трактор» (Тошкент).

Чипталар «Пахтакор» стадиони кассаларида сотилади. Оммавий талабномалар қабул қилинади.

Тошкент шаҳар Фрунзе районидаги «Ҳаваскор» кичик корхонаси

ТУГАТИЛДИ

Барча даъволар эълон чиққан кундан бошлаб бир ой мобайнида қуйидаги манзилда қабул қилинади: Тошкент шаҳри, Фрунзе райони, Саломатин кўчаси, 72-уй.

Маълумотлар олиш учун телефон: 53-39-77.

Октябрь ноҳияси озиқ-овқат савдоси ташкилоти маъмурияти 17-дўконнинг III даражали сотувчиси **Султон РАСУЛОВнинг** вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

«Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни жамоаси концернинг кекса ходими, хизмат кўрсатган маданият ходими, Меҳнат Қизил байроқ ордени нишондори **Қўчқор Облоқулович ХУДОЙҚУЛОВнинг** вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Фанлар академияси Ўсимлик моддалари кимёси институти жамоаси синтетик препаратлар технологияси лабораториясининг илмий ходими А. Ёқубовга отаси **Абдуваҳоб ЁҚУБОВнинг** вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Муҳаррир
Эркин ЭРНАЗАРОВ.

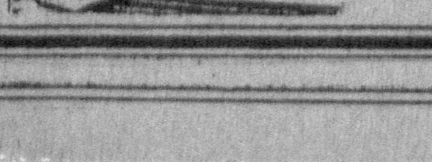

МУАССИСЛАР: Халқ депутатлари Тошкент шаҳар Кенгаши ва «Тошкент оқшоми» журналистларининг жамоаси

Тошкент оқшоми

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000. ГСП, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32-уй.

Шанба ва якшанбадан ташқари ҳар куни ўзбек тилида чиқади.

ТЕЛЕФОНЛАР: қабулхона — 32-53-76, хатлар — 33-29-70, 32-53-79; эълон ва тижорат хабарларини жойлаштириш масалалари бўйича — 33-81-42, 32-55-34, 33-56-67.

Эълонлар ва тижорат хабарлари аниқ ва тўғрилиги учун жавобгарлик уларни берган ташкилот ва шахслар зиммасидадир.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. 700000, ГСП, Тошкент, «Правда» рўзномаси кўчаси, 41.

54.624 нусхада чоп этилади. Нашр кўрсаткичи 64690 Босмага бериш вақти 11:30; Босмага берилди: 11.50. Буюртма Г—134. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10: